د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

اووم ټولګی

اره لري. په بازار کې یې
سر غړوونکو سره به یې

Ketabton.com

۱۳۹۰ هـ.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

اووم ټولګی

۱۳۹۰
هجري لمریز

مؤلفان:

- پوهنوال محمد رسول باوری
- پوهنمل شاه صنم عمری جبارخیل
- مؤلف محمد ابراهیم حقپال
- د مؤلف مرستیال الحاج وحیدالله احمدزی
- د مؤلف مرستیال محمد حسین احمدزی

مسلکي اډیټور:

- پوهنوال محمد رسول باوری

د ژبې اډیټور:

- عبدالقیوم مشوانی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

- غلام الدین کلانتري
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.
- دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین: حمیدالله غفاري او عنایت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د اسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزير پيغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده‌کړې په بهير کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده‌کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، دوطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیکونه

لومړی څپرکی: د تاریخ بنسټونه، ۱ -۱۰

- د تاریخ د علم او کتو په اړه څه پوهیږئ؟
- د مؤرخینو سرچینې څه شی دي؟
- آیا په تاریخ کې د زماني ویش په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د سنو د ډولونو او د هغو د بدلون سره آشنایي لرئ؟

دوهم څپرکی: د افغانستان لومړنی مدنیتونه ۱۱ -۴۰

- آیا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- آیا آریائیان پیژنئ؟
- د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي.
- د اوستایي مدنیت په اړه په څه پوهیږئ!
- د افغانستان اساطیري تاریخ (پیشدادیان اسپه او کیانیان) پیژنئ.
- افغانستان او پردي (هخامنشیان، موریائیان او یونانیان).
- د یونان- باختري خپلواک دولتونه.
- د یونان- باختري مهال هنري فرهنګي ځانګړنې.
- آیا د کوشانیانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د کوشانیانو د مهمو مرکزونو په اړه معلومات لرئ؟
- بګرام.
- هډه بامیان.
- آیا یفتلیان پیژنئ؟

دریم څپرکی: د نړۍ لرغوني مدنیتونه ۴۱ -۵۲

- آیا د مصر د لرغوني تمدن په اړه معلومات لرئ؟
- راشئ د بین النهرین د پخواني تمدن سره آشنا شئ!
- آیا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ.
- د هند د لرغوني تمدن سره آشنا شئ!
- آیا د چین د لرغوني مدنیته خبر یاست؟
- آیا پوهیږئ د یونان پخوانی تمدن څرنګه پیل شو؟
- آیا اوریدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته یې د اروپا واکمنان ویل؟

څلورم څپرکی: د اسلام تاریخ ۵۷- ۸۰
- آیا پوهیږئ چې د اسلام مبارک دین دمخه د عربستان وضعه څرنګه وه؟
- د لوی څښتن (ج) د استازي حضرت محمد (ص) له ژوند سره زیات آشنا شئ.
- آیا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او فتحو په اړه معلومات لرئ؟
- آیا پوهیږئ چې حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- آیا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پیښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علی (کرم الله وجهه) د خلافت دوران څرنګه تیر شو؟
- آیا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنګه له منځه ولاړ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو نه عباسیانو ته واک څرنګه ولیږل شو؟
- د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځید؟

د اووم ټولګي د تاریخ اصطلاحات: ۸۱- ۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د تاریخ بنسټونه (مبادي)

- د تاریخ د علم او گټو په اړه څه پوهېږئ؟
- د تاریخ لیکونکو سرچینې څه شی دی؟
- ایا د زماني وېش په اړه په تاریخ کې معلومات لرئ؟
- ایا د نېټو د بدلون او ډولونو سره اشنایي لرئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د تاریخ له تعریف او ګټو سره اشنا کیږي د تاریخ لیکوونکو سرچینې پېژني او سربېره پردې په هېواد او نړۍ کې له معمولو نېټو سره اشنا کېږي. د تاریخي دورو ویشنه زده کوي او هم د ځینو نېټو د بدلون په لارو چارو پوهیږي.

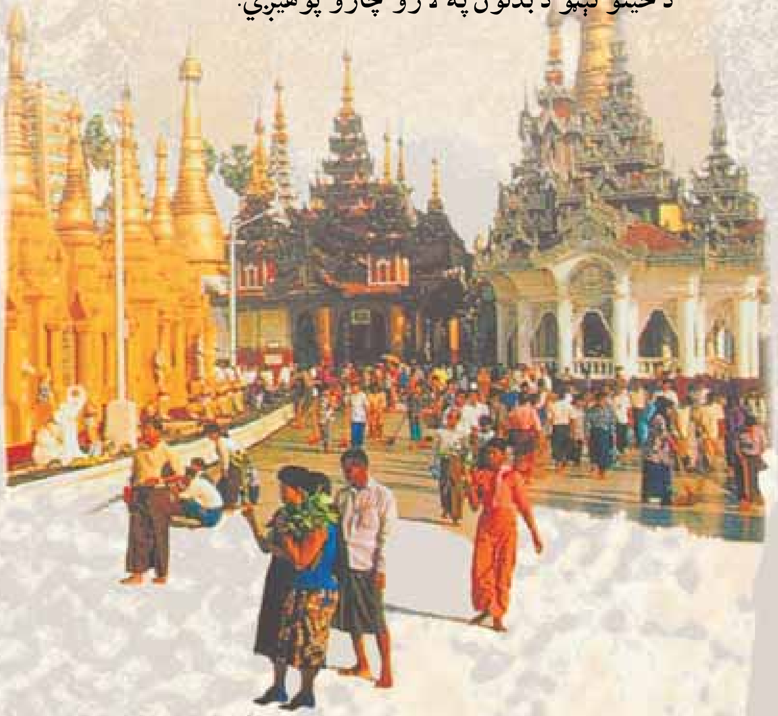

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ د علم او گټو په اړه څه پوهیږئ؟

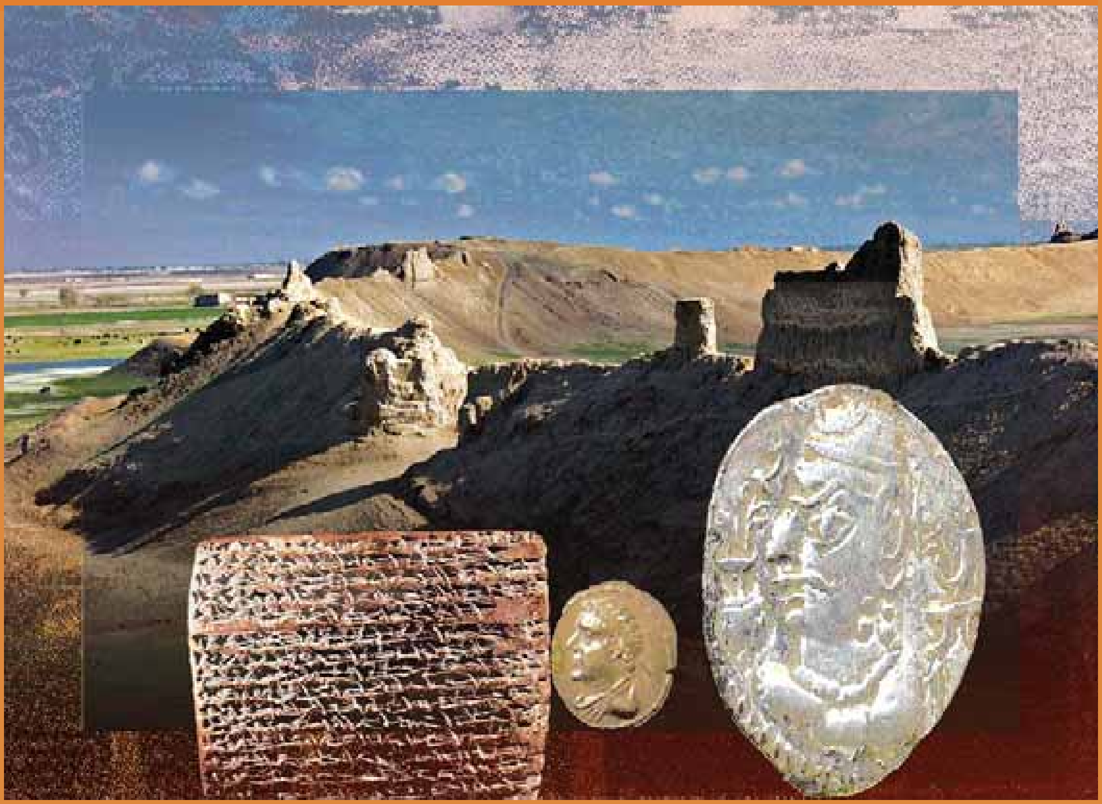

(تاریخ د تېر مهال هینداره او د اوس مهال لوست دی)

د تاریخ تعریف:

تاریخ هغه علم دی چې تېرې شوې پېښې د مهال (زمان) او ځای (مکان) په پام کې نیولو سره بیانوي. مهال او ځای ته د تاریخي پېښو په اړه پام کول تاریخ له کیسو او نکلونو څخه بېلوي.

کومه پېښه چې په ټاکلي مهال او ځانگړي ځای کې پېښه شوې وي، تاریخي پېښه ده. د بېلگې په توگه د **بدر غزا** چې په دویم هجري قمري کال کې د مدینې په ۱۵۰ کیلومترۍ کې پېښه شوې یوه تاریخي پېښه ده. دا د تاریخ د علم دنده ده چې ددغې پېښې په اړه موږ ته معلومات راکړي.

موږ پوهېږو چې انسانانو او بشري ټولنې بېلا بېل مهالونه او پړاوونه تېر کړي دي. ډېرې لومړۍ ژورې لارې یې ترشا پرېښي او اوسني پړاو ته رسېدلي دي. دغه ټولې پېښې او د هغو پړاوونه چې په بېلا بېلو وختونو او بېلا بېلو سیمو کې پېښه شوي، د تاریخ لیکونکو له خوا لیکل شوي دي، دغو لیکل شوو متنونو ته تاریخ وايي.

تاریخ پوهان بشري تاريخ پر دوو دورو ويشي **تر تاريخ وړاندې دوره** (**ماقبل التاريخ**) او **تاريخي دوره**. له تاریخ څخه وړاندې دورو **مطالعه** د انسان د پیدایښت او انساني ټولنو له لومړنيو کلتورونو څخه پېل کېږي. د مدنيت تر عام کېدلو او د ليک د منځته راتلو پورې رسيږي. تاريخی دورې د لومړنيو بشري مدنيتونو له پيدايښت څخه پېل کيږي او تر اوسه پورې دوام مومي. له تاريخ څخه وړاندې دورو کې انسانانو ډېر ساده، خو ډېر بوخت ژوند درلود، يوازې د خپل مټ په زور به يې خپلې اړتياوې پوره کولې. په غرونو او سمڅو کې اوسېدل. د ونو او حيواناتو له پوستکو څخه به يې جامې جوړولې. د مېوو په ټولولو او د وحشي حيواناتو د ښکار کولو له لارې به يې ژوند کاوه. څنګه چې انسان اشرف المخلوقات دی، له دې امله د نورو ژوو په پرتله يې په خپل ژوندکې بدلون راوست او اوسني مدني پړاو ته ورسېد. هغه مهال چې انسانان د مدنيت پړاو ته ورسېدل، له هغه سره سم تاريخي پړاو پيل شو او تر اوسه دوام لري. تاريخ موږ له تېرو شويو پېښو څخه خبروي که زموږ په ګټه وي او يا مو پر زيان. د پر مختللو ټولنو د ودې لاملونه موږ ته راپېژني، انسانانو ته د تېر وخت په اړه معلومات ورکوي. لنډه دا چې تاريخ د تير ژوند هينداره او د راتلونکي انسان او بشري ټولنې لپاره لاربنود دی.

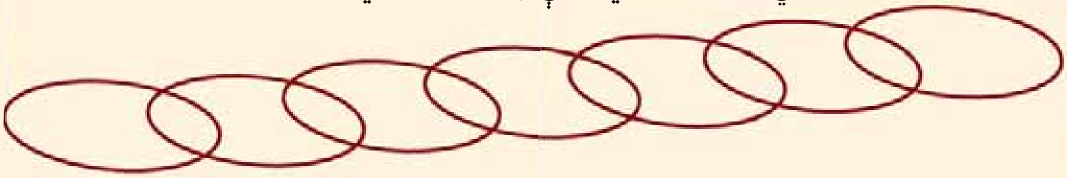

زده کوونکي دې همداسې انځور په خپله کتابچه کې رسم کړي او بيا دې د خپل ژوند هر کال په يوه دايره کې وليکي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې تاريخ تعريف کړي او دويمه ډله دې د تاريخ ګټې بيان کړي.

له ټولګي نه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د تاريخ د ښېګڼو په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګي کې بيان کړي.

پوښتنې:

۱.تاريخ تعريف کړئ.
۲.تاريخ پوهان تاريخ په څو دورو وېشي؟ نومونه يې واخلئ.
۳.تاريخ موږ ته څه را زده کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ لیکونکو سرچینې څه دي؟

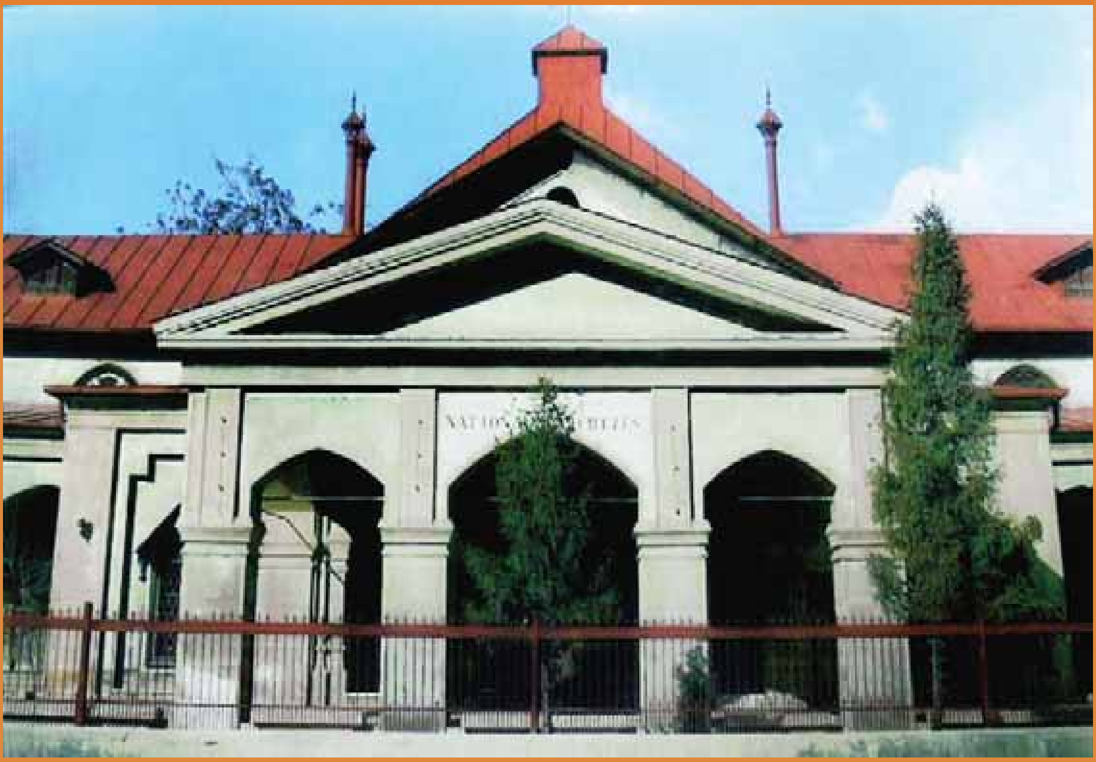

د افغانستان د ملي ارشیف انځور
د افغانستان ملي لرشیف په هغې ودانۍ کې ځای پر ځای شوی، چې په لومړیو مهالونو کې یې د عبدالرحمن خان سلطنتي کورنۍ پورې اړه درلوده او د هغه زوی امیر حبیب الله خان په کې ژوندکاوه. دغه ودانۍ دکابل په سالنګ واټ کې شتون لري.

تاریخپوهان د تاریخ لیکلو لپاره سرچینو ته اړتیا لري. تاریخي سرچینو پر دوه ډوله دي. لیکل شوي او **خطي** اسناد او تاریخي آبدات او آثار، تحریري یا لیکل شوي اسناد په آرشیفونو کې ساتل کیږي چې د افغانستان ملي ارشیف هم دا ډول اسناد لري.

دکابل په دارالامان کې د افغانستان د ملي موزیم ودانۍ
دافغانستان دملي موزیم بنسټ په ۱۲۹۸ لمریزکال کې کېښودل شو.

د لیکل شوو یا خطي اسنادو لوستل او له هغه نه ګټه اخیستنه ډېر ستونزمن کار دی. دغه ستونزې دوه ارخونه لري. لومړی دا چې رسم الخط د زماني په اوږدو کې بدلون مومي، بله ستونزه دا ده چې انسان د زمانې په اوږدو کې له بېلا بېلو لیکونو څخه کار اخیستی چې پرې پوهېدل ګران کار دی. لکه **میخي** لیک، هیروغلیف لیک، پخوانی **یوناني** لیکنه، **سانسکریټ** لیک او داسې نور. پخواني اثار هم هغه سرچینې دي چې تاریخ پوهان یې

د تاریخ لیکلو لپاره کاروي دا ډول اثار په موزیمونو کې ساتل کیږي. لکه څنګه چې د **افغانستان** په **ملي موزیم** کې په دې ډول ډېر تاریخي اثار شتون لري.

په تاریخ لیکلو کې د لرغونو او تاریخي اثارو څخه ګټه اخیستل د خطي اسنادو په پرتله ګران کار دی. د لرغونو او تاریخي اثارو د بیانولو او تشریح کولو لپاره باید د لرغون پېژندنې علم زموږ مرستندوی وي.

د کابل بالاحصار پنځمه زېږدیزه پېړۍ

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې لیکل شوې سرچینې او دویمه ډله دې تاریخي اثار په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱.تاریخ پوهان کومې سرچینې د تاریخ لیکلو لپاره کاروي؟

۲.له خطي اسنادو څخه ګټه اخیستل په تاریخ لیکلو کې کومې ستونزې را منځته کوي؟

۳.د ارشیف او موزیم ترمنځ توپیر ووایئ.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

که چېرې د زده کوونکو د اوسېدو په سیمه کې تاریخي ودانۍ وي د هغه په اړه دې معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا په تاریخ کې د زماني د وېش په اړه معلومات لرئ؟

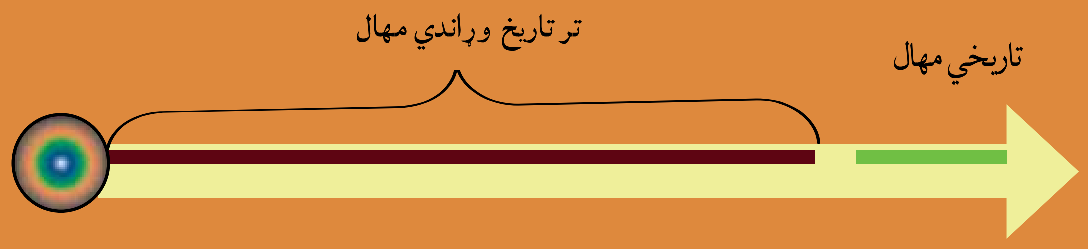

په لومړني لوست کې مو ولوستل چې تاریخ لیکونکي انساني ژوند پر دوو لویو دورو وېشي. تر تاریخ وړاندې دوره او تاریخي دوره. تر تاریخ وړاندې دوره د انسان او بشري ټولنو له پیدایښت څخه پیل شوې او د لومړنیو مدنیتونو او په ځانګړې توګه، د لیک او کتابت د منځته راتلو پورې رسیږي. تاریخي دوره د لیک او کتابت څخه پیل او تر اوسه دوام لري.

په زرګونو کلونه د انسان له ژوندانه څخه د ځمکې پر مخ تېر شول، چې انسان او بشري ټولنې د لیک او کتابت او لومړنیو مدنیتونو پورې ورسېدل. د انسان دغه اوږد عمر او هغه انساني ټولنه پېژندګلوۍ ته اړتیا لري. لرغونپوهان کولای شي چې د ژوندانه د دغه اوږد پېر (دور) په روښانه کولو کې له موږ سره مرسته وکړي.

پوهانو دغه اوږد پېر په نورو زمانو باندې ویشلی دی. د انسان ډېر پخواني عصر ته د **ډبرې زمانه** یا **ستون ایج** Stone Age وایي. په دې اوږده مهال کې چې زرګونه کلونه نیسي انسانانو به له ډبرو څخه له جوړ شوو توکو کار اخیسته او په سمڅو کې به یې ژوند کاوه. د حیواناتو له پوستکو څخه به یې خپل ځانته جامې جوړولې. د میوو په ټولولو او ښکار باندې بوخت وو.

دویم عصر د مفرغ یا **برونز ایج** (Bronze Age) په نوم یاد شوی دی. د لومړي ځل لپاره

انسانانو د خپل ژوندانه د چارو د پر مخ وړلو لپاره له فلز څخه کار واخیست. برونز او فلز د مس او قلعي یو ترکیب دی. د دغه مهال انساني ډلو د حیواناتو د روزلو په څنګ کې د نباتانو د کرلو، د نیالګیو د کښېنولو او د میوه لرونکو ونو له روزلو سره اشنایي درلوده. د مېشت دایمي ځایونه به یې جوړول. د صنعت دندې هم خپل ارزښت درلود.

دریم عصر د **اوسپنې د عصر** (Iron Age) په نوم یادېږي. له اوسپنې څخه ګټه اخیستل انساني ډلې د مدنیت عصر ته رسوي. له اوسپنیزو وسایلو څخه کار اخیستنې بېلا بېل ځایونه درلودل. د کار وسایل، زینتي الات او تفریحي او ذوقي شیان به یې له اوسپنې څخه جوړول. انساني ډلو د څارویو د ساتلو سربېره کرنې، بنوالۍ او د صنعت حرفې ته به یې هم د یوازینۍ دندې په توګه ارزښت ورکاوه. د مالونو بدلولو سوداګري یې د یوې ځانګړې دندې په توګه ومنله چې یوه ډله خلک پردې دندې بوخت وو. تاریخپوهانو د لرغون پیژندونکو په څېر تاریخي دورې د **لومړنۍ پېړۍ**، **منځنۍ پېړۍ**، **نوې پېړۍ** او **معاصرې پېړۍ** په نومونو پېژندلې دي.

لومړنۍ پېړۍ: دغه دوره د لیک او کتابت له منځته راتلو څخه چې درې زره کاله پخوا تر میلاد زمانه ده، پیلیږي او بیا تر پنځمې زېږدیزې پېړۍ پورې رسیږي.

منځنۍ پېړۍ: له پنځمې زېږدیزې پېړۍ څخه پېل کیږي او تر پنځلسمې زېږدیزې پېړۍ پورې دوام مومي.

نوې پېړۍ: له پنځلسمې زېږدیزې پېړۍ څخه پېل او تر اتلسمې زېږدیزې پېړۍ پورې رسیږي.

معاصرې پېړۍ: له اتلسمې پېړۍ (د فرانسې له لوی انقلاب) څخه پیل شوې او تر اوسه دوام لري.

دیا دولو وړ ده چې دا د تاریخي زمانو د وېش یوه بېلګه ده چې د تاریخپوهانو له خوا کارول کیږي. په دغه وېش کې په زیاته پیمانه اروپایي پېښې په پام کې نیول شوې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړی ډله دې تر تاریخ وړاندې د درېګونو زمانو نومونه واخلي او دویمه ډله دې د نومورو زمانې ځانګړتیاوې په ټولګي کې روښانه کړي.

پوښتنې:

۱. د ډبرې په دوره کې انسانانو د کار وسایل له کومو توکو څخه جوړول؟

۲. فلز یا برونز څه شی دی؟ شرح یې کړئ.

۳. د اوسپنې د زمانې انسانانو کومې دندې درلودې؟ شرح یې کړئ.

۴. د تاریخي دورو د وېش یوه بېلګه ووایئ.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د ډبرینو، برونزي او اوسپنیزو وسایلو نومونه ولیکي او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تاريخ کې د نېټو بدلون

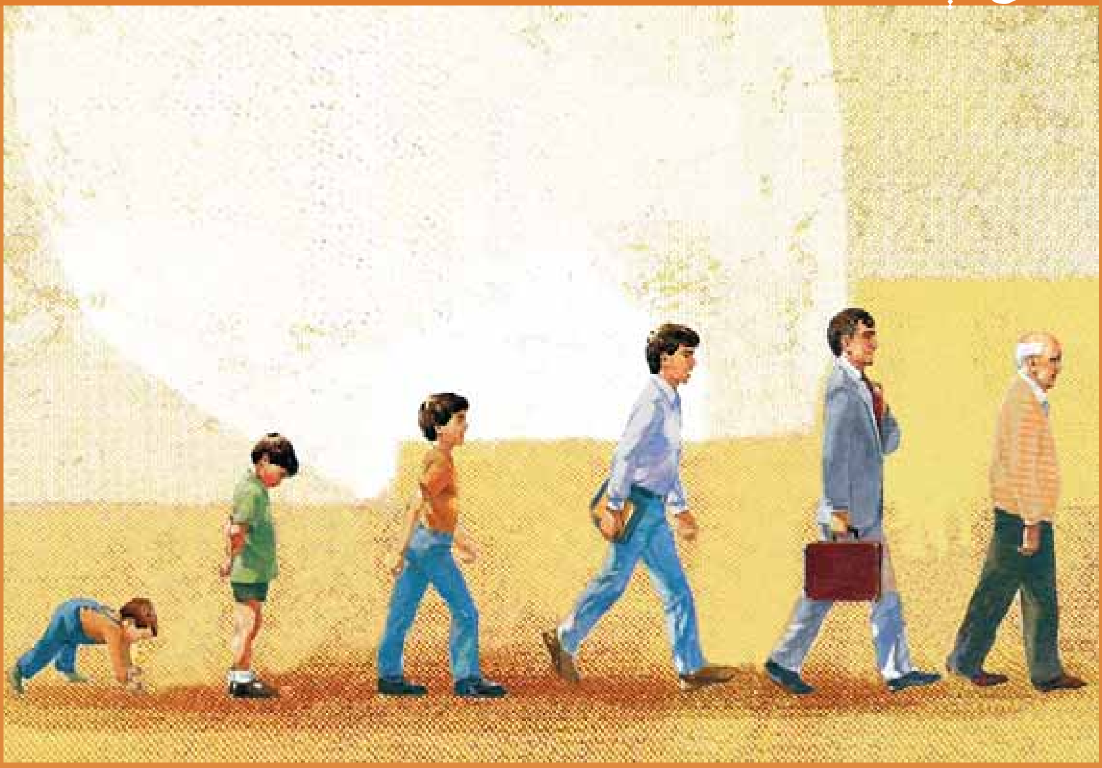

نېټې او کليزې د وخت او د وخت د وېش د پېژندلو غوره لاره ده.

په افغانستان کې درې ډوله نېټې او کليزې معمول دي، چې د **سپوږمیز** (قمري)، **لمريز** (شمسي) او **زيږديز** (ميلادي) په نومونو يادې شوې دي.

د لمريزې او سپوږمیزې کليزې پيل د **حضرت محمد** (ص) د هجرت د لومړي کال څخه پيلېږي او زيږديزې کال د **حضرت عيسی** (ع) له زېږېدو څخه پيلېږي. په رسمي، دولتي او اداري چارو کې د هجري لمريزې کليزې څخه کار اخيستل کيږي. ځينو مهمو مذهبي ورځو کې لکه د **روژې مياشت**، **لوی اختر**، **کوچني اختر** او داسې نورو کې له هجري سپوږمیز سنې څخه کار اخيستل کېږي. هجري لمريز کليزه ۱۲ مياشتې ده چې په ټول ۳۶۵ ورځې کېږي. هجري سپوږمیز کال هم (۱۲) مياشتې ده مګر د ورځو شمېر يې ۳۵۴ ته رسيږي. همدا د ورځو توپير د دغو کليزو په منځ کې د نېټو د توپير سبب شوی دی.

که وغواړو چې هجري شمسي نېټه په زيږديزه نېټه واړوو، ساده لاره يې دا ده چې ۶۲۱ شمېره جمع يا تفريق کړو. په دې ډول که د **محمود** د زېږېدو کال ۱۹۶۶زيږديز وي او وغواړو چې دغه تاريخ په هجري شمسي بدل کړو، نو د ۶۲۱ شمېره له ۱۹۶۶ شمېرې څخه تفريقوو چې حاصل تفريق يې د محمود د

زېږېدو کال په هجري شمسي نېټه کيږي. او که چيرې د زلمي د زېږېدو کال ۱۳۵۵ هجري شمسي وي او موږ وغواړو چې دا شمسي نېټه په ميلادي کال واړوو نو د ۱۳۵۵ شمېره د ۶۲۱ شمېرې سره جمع کوو ترڅو د جمعې حاصل د زلمي د زېږېدو کال په ميلادي نېټه وښايي.

لاره: د محمود د زېږېدو کال

۱۹۶۶
-۶۲۱
۱۳۴۵ هجری شمسی

لاره: د زلمي د زېږېدو کال

۱۳۵۵
+۶۲۱
۱۹۷۶ زېږديز

د هجري قمري سنو بدلون په هجري شمسي او يا د هجري شمسي سنو بدلون په هجري قمري د نورو ميتودونو له مخې کيږي چې په راتلونکو ټولګيو کې به يې ولولئ.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د نېټو نومونه واخلي او دويمه ډله دې د شمسي نېټو اوښتون په ميلادي او د ميلادي نېټو اوښتون په هجري شمسي باندې په ټولګي کې اجرا کړي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د جومات او د خپلې سيمې د ښوونځي د ودانۍ تاريخ وپوښتي او هغه تاريخ دې په زېږديز کال واړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکي

د افغانستان لومړني مدنیتونه

– ایا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرئ؟
– ایا اریائیان پېژنئ؟
– د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي؟
– د اوستایي مدنیت په اړه په څه پوهېږئ؟
– د افغانستان اساطیري تاریخ (پیشدادیان، اسپه او کیانیان) پېژنئ؟
– افغانستان او پردي (هخامنشیان، موریان او یونانیان).
– یونان - باختري خپلواک دولتونه.
– د یونان - باختري مهال هنري او فرهنګي ځانګړنې.
–ایا د کوشانیانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟
–ایا د کوشانیانو د مهمو مرکزونو په هکله معلومات لرئ؟
بګرام
هډه
بامیان
- ایا یفتلیان پېژنئ؟

د دویم څپرکي موخې:

په دغه څپرکي کې زده کوونکي د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ سره اشنا کیږي. سربېره پر دې د اریایي مهاجرتونو، اریایي مدنیتونو، د افغانستان له لرغوني تاریخ، افغانستان او پردي او د یونان-باختري خپلواکو دولتونو سره اشنا کیږي او د کوشانیانو د امپراتورۍ په اړه معلومات پیدا کوي. د کوشانیانو عمده سیاسي- فرهنګي مرکزونه پېژني او د کوچنیو کوشانیانو (کیداریانو او یفتلیانو) د امپراتورۍ په اړه معلومات پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرئ؟

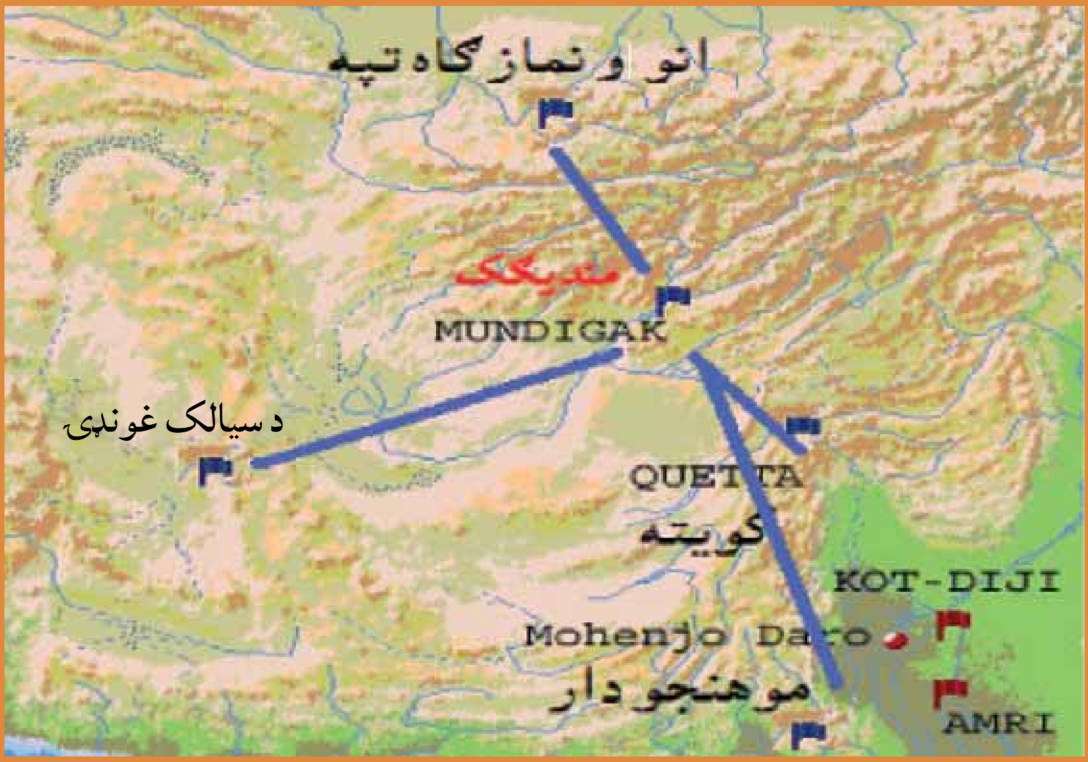

په تېرو لوستونو کې تر تاریخ وړاندې او تاریخي دورو یادونه وشوه. افغانستان هم تر تاریخ وړاندې دورې لري. په بېلا بېلو بحثونو او مجلسونو کې د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ څخه خبرې کېږي. ایا په دې پوهېږئ چې دغه د پنځه زره کلن تاریخ خبره د کومو آثارو او سرچینو په وسیله ثابته شوې ده؟

لرغون پېژندونکو د **کندهار** په شمال لوېدیځ سیمه (**منډیګک**) کې څېړنې او کیندنې کړې دي. د دغو څېړنو په پای کې دا ثابته شوې چې تر میلاده درې زره کاله مخکې د منډیګک او سېدونکو د داسې تمدن بنسټ کېښود چې د افغاننستان هېواد د پنځه زره کلن تاریخ ثبوت دی. د کیندنو په لړکې ډېر اثار او داسې وسایل لاسته راغلي چې په دغه لرغوني سیمه کې د یوه پراخه مدنیت استازیتوب کوي. په دغه ځای کې ډېرې مجللې ودانۍ څرګندې شوې چې لوی انګړ، لوی دېوالونه، کوټې او دفاعي مورچلې يې درلودې، چې د منډیګک د واکمنانو د پلازمېنې استازیتوب کوي. سربېره پر دې د خوراکي توکو په ځانګړې توګه د غنمو زېرمتونونه، بېلا بېل **خاورین لوښي، مسي او برونزي** ښکلي زینتي وسایل او **خاورینې مجسمې** هم د کیندنو په وخت کې د **فرانسوي** لرغون پوهانو په وسیله پیدا شوې دي.

د منديګک اوسېدونکو له ګاونډيو مدنيتونو سره متقابلې اړيکې درلودې. له موندل شوو اثارو څخه دا ښکاري چې د منديګک خلکو په شمال کې د انو او نمازګاه تپې (**ترکمنستان**)، په لوېديځ کې د **سيالک تپې** (**ايران**) د وګړو سره او په سويل کې د **هړپه** او **موهنجودارو** (هند) له مدنيتونو سره کلتوري او اقتصادي اړيکې درلودې. د منديګک لومړنيو اوسېدونکي ښايي تر ميلاده (۲۵۰۰) کاله پخوا دغه سيمې پرېښې وي. د منديګک د پرېښودلو په اړه د پوهانو له خوا بېلا بېلې نظريې وړاندې شوې دي. ځينې په دې عقيده دي چې پرله پسې وچکالۍ او د **هلمند** د سيند د اوبو لړوالي يې بنسټيز لاملونه دي چې د منديګک اوسيدونکي د هغه ځای پرېښودلو ته اړ شول.

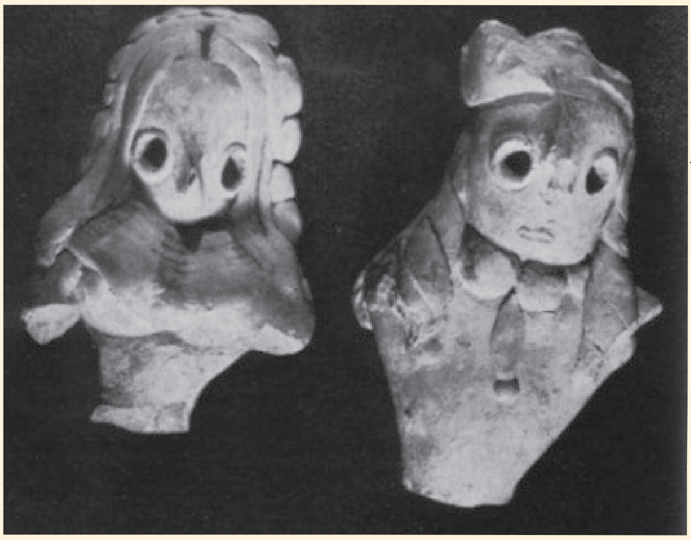

د منديګک څخه تر لاسه شوي مجسمې

ځيني نور بيا د منديګک د پرېښودلو لامل جګړې بولي چې په پايله کې مخالفين بريالي شول او منديګک د اوسيدونکو ميشت ځايونو ته يې اور ورواچاوه او هغوی يې د کور کلي پرېښودو ته اړ کړل.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د هغو اثارو په باره کې معلومات ورکړي چې له امله يې د افغانستان پنځه زره کلن تاريخ ثابت شوی دی. دويمه ډله دې د منديګک د خلکو اړيکې د نورو ګاونډيو خلکو سره څرګندې کړي او دريمه ډله دې د منديګک څخه د خلکو د وتلو لاملونه څرګند کړي او خپلو ټولګيوالو ته دې بيان کړي.

پوښتنې:

۱-منديګک چيرته واقع دی؟
۲-د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ ثبوت په کومو اثارو کې څرګند شوي دی؟
۳-له ګاونډيو خلکو سره د منديګک د وګړو اړيکې ووايئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې له خپلو مور او پلار څخه د افغانستان د تاريخ او لرغونتوب په باره کې پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا اریائیان پیژنئ؟

د لرغوني بلخ (ام البلاد) د ودانیو پاتې شوني.

د **اریائیانو** راتګ دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر ز منل شوی دی. اریایانو خپل ځانته اصیل او د ښو اخلاقو خاوندان ویلي دي. د هغوی د لومړنیو تم ځایونو په اړه لا ډاډمن معلومات نشته. دا څرګنده ده چې اریایان له **سیر دریا** او **امو سیند** څخه د لرغونی افغانستان **بخدي (بلخ)** ته راغلل.

اریایانو د ژوندانه په لومړني مهال کې کوچیاني او چوپاني ژوند درلود کله چې په بخدي کې میشته شول ښاري ژوند ته یې مخه کړه. اریایانو کورني نظم درلود. خپلې کورنۍ ته یې **(کولا)** ویل، له څو (کولا) څخه یو قبیله او له څو قبیلو څخه یو ټبر (قوم) جوړېده. د خپلو اوسېدو ځای ته یې **(پور)** ویلې. دغه تول نومونه د **کهول**، **میرویس**، **بګرام** او **شیرپور** کلمو کې اوس هم معمول دي. اریایانو د خپلو اوسیدو سیمو ته **(اریانا ویجه یا اریانا ورشو)** ویل او د ورشو کلمه تر اوسه هم استعمالېږي.

اریایانو په بخدي (بلخ) کې د لومړني اریایي مدنیت بنسټ کېښود. د بلخ ښار یې جوړ کړ، لوی کورونه او جګ دېوالونه یې ودان کړل. د ښار د ساتنې لپاره یې ډېر جګ دېوالونه او برجونه جوړ کړل چې په بلخ کې لا تر اوسه هم د پخواني بخدي اثارو پاتې شوني لیدل کېږي.

اریایانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچیاني او چوپاني ژوند درلود. دغه مطلب له هغو شواهدو او اثارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه څرګندېږي چې د سمرقند له لرغوني سیمې (**تالي برزو**) څخه په (۱۹۳۹) ز کال کې د لرغون پېژندونکو له خوا وموندل شو. په دې لرغونو اثارو کې یو هم هغه مجسمه ده چې نیمه تنه یې د انسان او نیمه تنه یې د حیوان په ډول جوړه شوې ده. پوهان په دې باور دي چې دغه مجسمه د **کیومرث پاچا** په مهال کې جوړه شوې چې د آریایانو یو ځواکمن ټولواک و. اریایانو بخدي ته تر رسېدو وروسته د څارویو د ساتلو او روزلو په څنګ کې په کرنې او بنوالۍ لاس پورې کړ. ډول ډول ګلونه یې وکرل او میوه لرونکې ونې یې کینولې، د خوښۍ په محفلونو کې یې یو بل ته د ګلانو ګېډۍ ورکولې، د نوي کال په لومړیو ورځو کې ښځو، نارینه وو، ځوانانو او زړو یو ځای د جشن محفلونه نیول، ساز و سرود او اتڼونه به یې کول. د اریایانو مشهور جشن د (**سامانه**) په نوم یادیده. په جشن کې ځوانانو اسونه ځغلول، اتڼونه به یې کول، د غشو او نیزې لوبې به یې کولې، د ساز، سرود او خوښۍ محفلونه به یې جوړول.

د آریایانو لېږد (**مهاجرت**)

د آریائیانو د ژوندانه او مدنیت په اړه د څلورو **ویدي** کتابونو څخه چې د ویدي په نوم یادېږي معلومات لاسته راغلي دي. په دغو کتابونو کې د اریایانو ادبي، کلتوري، اقتصادي، مذهبي او سیاسي معلومات شته. اوس هم تاریخپوهان د اریایانو د ژوندانه د مختلفو اړخونو په اړه د معلوماتو د لاسته راوړلو لپاره له دغو څلورو کتابونو څخه چې په **سانسکریټ** ژبه لیکل شوي ګټه اخلي. د وخت په تیریدو سره د اریایانو شمېر په بخدي کې ډېر شو د لېږد او مهاجرت لړۍ یې پیل کړې. یو شمېر اریایي ډلې د **سلیمان** د غرونو لمنو ته او د **هندوکش** سویل ته واوښتل او هلته یې واړول. وروسته د **هند** ځمکوته ورسېدل د اریایانو نورې ډلې لوېدیځې خواته ولېږدېدې. هغوی لومړی پخواني **پارس** (**ایران**) او وروسته **ترکیې** او **اروپایي** هېوادونو ته ورسېدل. هغه اریایان چې په افغانستان کې پاتې شول هغوی په هېواد کې د **ویدي** او **اوستایي** مدنیتونو بنسټ کېښود.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بلخ د اریایانو د لومړني ژوندانه په اړه او دویمه ډله دې د اریایانو د ټولنیز جوړښت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. اریایانو خپل ځان په کومه معنا تعریف کړی؟

۲. د اریایانو لومړنی پلازمینه (پایتخت) څه نومېده او چیرې واقع وه؟

۳. اریایانو بخدي ته تر رسېدو وړاندې چوپاني او .... ژوند درلود.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د کوچیاني او چوپاني ژوندانه په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ويدي مدنيت په اړه مو څه اوريدلي دي؟

د اريايانو د مهاجرت يو انځور

داريايانو په باره کې مو لازم معلومات لاسته راوړل. او س داريايانو د مدنيت سره اشنا کېږو. د لرغوني افغانستان لومړى مدنيت دويدي په نوم يادېږي. دغې مدنيت نوم له ويدي کتابونو څخه اخيستل شوى دى. دغه مدنيت (۱۸۰۰) کاله پخوا تر ميلاده پيل او تر ۱۲۰۰ کاله تر ميلاده د مخه يې دوام درلود.

ددغه مدنيت په اړه له هغو څلور و کتابونو څخه معلومات لاسته راغلي چې په ويدي کتابونو مشهور دي. داکتابونه سربېره پردې چې بشپړ سياسي، اقتصادي او ټولنيز معلومات لري د اريايانو د هغه مهال د اخلاقو او عقيدو او د هغې زماني دکلتور په اړه هم اړين معلومات په کې شته. لکه څنګه چې د مخه مو ولوستل اريايانو ځانګړي ټولنيز نظام درلود. په اريايي ډلو کې شاهي نظام واکمن و، ټولنه په ځانګړي تدبير اداره کېدله، دکورنۍ په سر کې پلار (پاتي) موجود و. له څو کورنيو يو خېل يا زى جوړېده چې د هغې په راس کې **کوترا پاتي** موجود و. له څو خېلونو يا زيو څخه يو هٔ قبيله جوړېده چې په راس کې يې **ګراما پاتي** ځاى درلود. د څو قبيلو رئيس ته يې **ويس پاتي** ويلې، څو ويس پاتي به د ټولو لوګ له خوا چې **راجان** نوميده اداره کېدل. د اريايانو د ټولنيزې او ضاع په اړه هم ويدي سرود ونه روښانه معلومات لري د بيلګې په توګه د ښځې مقام ته په ويدي مدنيت کې درناوى کېده. سره د دې چې د هلک زېږېدنه يې نېکمرغي ګڼله د ويدي عصر ښځو ځانته ځانګړى ځاى درلود لکه څنګه چې په **ريګويدا** کې د ډېرو ښځو اشعار د ځانګړي هنري لطافت

او صنعت په درلودلو سره ثبت شوي دي له دغو ډلو څخه يوه شاعره ښځه د **خانم** (**گوشاه**) په نوم شهرت لري چې د هغې اشعار د ريگويدا په لومړي جلد کې ثبت دي. بله شاعره ښځه (**لوپامودرا**) نومېږي چې د هغې اشعار هم د ريگويدا د کتاب په لومړي جلد کې راغلي دي. په ويدي مدنيت کې ځانګړی اقتصادي نظام موجود و. د ويدي مدنيت انساني ډلو د خپل ژوند اساسي اړتياوې د چوپانۍ او کرنې له لارې پوره کولې د اريايانو شتمني د حيوانانو لکه پسونو، وزو، غويانو او داسې نورو د شمېر له مخې اندازه کېده.

اريايان د کرنې او چوپانۍ په څنګ کې په سوداګرۍ هم بوخت وو. د تبادلې واحد او تجارتي متاع يې غواګانې وې چې هغه ته يې (**پيسو**) ويل د اوسنۍ پيسې کلمې نوم چې پولي واحد دی د آريايي دورې د ويدي عصر پيسو ته رسېږي. د ويدي مدنيت پر مهال به وګړو توکران او بدل د حيوانانو له وړيو څخه به يې ډول ډول جامې ګنډلې، او سپنيز وسايل به يې جوړول، له او سپنې څخه به يې د ظريفو زينتي وسايلو سربېره د توليدي چارو لپاره به يې هم د ېر کلک وسايل جوړول. د ډول، ډول خاورينو او لرګيو لوښو جوړولو رواج درلود. د ښځو لپاره ځانګړي لوښي موجود وو، د ويدي مدنيت پر مهال تولو کسبګرو لکه کلالانو، پښګرانو، نجارانو او نورو په ډېر قدر او حرمت سره ژوند کاوه. په ويدي زمانه کې انسانانو په مختلفو خدايانو عقيده درلوده. له هغو څخه يو هم (**اوشاس**) وو چې د خلکو په باور هغه يوه ښځه وه او د سپيده دم يا د سهار خدای په نامه ياديدله. سره له دې چې د ډېرو خدايانو عبادت به يې کاوه مګر بيا يې هم په يوه ځانګړي او واحد خدای باندې خاصه عقيده درلوده لکه څنګه چې په ريګويدا کې داسې راغلي دي. (په هر ثابت او هر حرکت کوونکي او هم هر څه چې پر لارې ځي او هر هغه څه چې مري پر دغو ټولو شيانو باندې يوازې يو خدای واکمني لري).

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د ويدي مدنيت د سياسي اوضاع په اړه، دويمه ډله دې د اقتصادي وضعې په اړه او دريمه ډله دې د ويدي دورې د اعتقاداتو په اړه خپل معلومات وليکي او په ټولګي کې دې بيان کړي.

پوښتنې:

۱. لومړنۍ مدنيت په افغانستان کې په کوم نوم ياديده په لنډ ډول يې وواياست؟
۲. ښځو د ويدي مدنيت پر مهال څه ډول مقام درلود شرح يې کړئ؟
۳. د ويدي وګړو د عقايدو په اړه په څه پوهيږئ خپل معلومات څرګند کړئ؟

له ټولګي نه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د اسلام مبارک دين نه دمخه خلکو د عقيدو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګيوالو ته بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوستايي مدنيت په اړه څه پوهیږئ؟

زردشت (سپین تمان)

اوستايي مدنيت د افغانستان په تاريخ کې دويم مدنيت دی. ددې مدنيت نوم د **اوستا** د کتاب څخه اخيستل شوی چې د **زردشتيانو** لپاره سپيڅلی دی. اوستا د قانون بنياد او دستور په توګه معنا شوې ده. دغه مدنيت د ز څخه دمخه د (۱۲۰۰) کالو پر شاوخوا کې پيل شوی او تر ز دمخه ۷۰۰ کالو پورې يې دوام کړی. د اوستايي مدنيت بنسټ په **بخدي** کې کېښودل شو. په دغه اړه د اوستا په کتاب کې داسې راغلي دي، "**يما د اهورامزدا** په امر يوه سيمه جوړه کړه" چې د هغه پلن والي او اوږدوالي د يو **اسپرس** (د اس ځغلولو د يو ميدان) په اندازه و چې په هغه کې ځينې حيوانات لکه پسونه، غويان، مرغان او ځينې ځناور لکه سپي او داسې نور يې ساتل او د اوبو ځای يې د يوې **هاني** (ميل) په اوږدوالي وکېنده او په دغه سيمه کې يې ښارونه، کوڅې او خونې جوړې کړې. مګر دروغجنو، ليونيو او عليلو خلکو ته يې په ښار کې ځای ور نکړ.

زردشت چې د **سپينتمان** په نوم هم يادېده د زردشتيانو مشر لاربنود، د اوستا پنځوونکي او د اوستايي مدنيت محرک و. نوموړي خپل جدي نصيحتونه په سرودونو کې ويل. زردشت د سالم ژوند لپاره پر دريو اصلونو باندې ټينګار کاوه. چې **ښه فکر کول، ښه ويل** او **ښه کار کول** دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زردشت د شخصیت او ژوندانه په هلکه د اوستا په کتاب کې ډېرې څرګندونې شته. داسې ویل کېږي چې نوموړی د پخواني بلخ (بخدي) د ښار په شاوخوا کې ژوند کاوه.
زردشت د هغې سیمې په یوې نجیبې کورنۍ پورې اړه درلوده. د همدغو سوابقو په درلودلو سره نوموړي د فکري اصلاحاتو لاربنوونه پیل کړه. پر همدې مهال یې د یوې نوې تګلارې پر بنسټ د یوشمېر وزیرانو او واکمنانو سره د خیښۍ اړیکې جوړې او هغه یې وپاللې.
ځینې مؤرخین زردشت د **اسپه** له مشهورې کورنۍ څخه ګڼي. د زردشت د کورنۍ په اکثرو نومونو کې د اسپه کلمه په وار وار سره راغلې ده. د زردشت پلار **پور اسپه** او نیکه یې **میچت اسپه** نومیده. چې د وروستي نوم معنا یې د قوي اسونو د څښتن ده. د اوستا کتاب د زردشت له خوا وړاندې شوی دی. دغه کتاب په حقیقت کې د زردشتي آیین د پیروانو لپاره د لاربنوونې اصول دي. اوستا د پخوانیو کتابونو له جملې څخه شمېرل کیږي. په اغلب ګومان سره دغه کتاب د ۱۲۰۰ تر ۶۰۰ کاله پخوا تر میلاده پېښې په برکې نیسي.
په اوستایي مدنیت کې درې ګونې ټولنیزې طبقې (**روحانیون، نظامیون او بزګران**) موجود وو. خلکو کلیوالي ژوند درلود، بزګري او بڼوالي د دوی اصلي دنده وه. ددې تر څنګ دوی په مالدارۍ هم بوخت وو. برونزي او اوسپنیز شیان به یې کارول. برسېره پر دې په اوستا کې د سیاسي کورنیو او واکمنانو په اړه هم څرګندونې شوې دي. په اوستا کې له هغو نومونو یادونه شوې چې د افغانستان په اساطیري تاریخ کې لوړ ځای لري. لکه **اسپه، کیانیان** او **پیشدادیان** چې په راتلونکو درسونو کې به یې په تفصیل سره ولولو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا په اړه او دویمه ډله دې د زردشت او د هغه د نصیحتونو په باره کې خپل معلومات ټولګیوالو ته ووايي.

پوښتنې:

۱. د اوستایي مدنیت او د هغه د معنا په اړه څه پوهیږئ؟ ویې لیکئ.
۲. زردشت څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.
۳. اوستا پر څو برخو ویشل شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي له نیک فکر کولو، نیک ویل او نیک کار کول څخه څه معنا اخلي، له د خپلو دوستانو او خپلوانو څخه دې پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د افغانستان اساطيري (لرغونی) تاريخ

رستم د شهنامې مشهور پهلوان

د افغانستان په اساطيري تاريخ کې درې مهمې کورنۍ معرفي شوې چې عبارت دي له:

الف- پيشداديان: **هوشنګ** لومړنی اوستايي پهلوان دی چې له دېوانو سره جنګېده او پر هغوی يې واکمني درلوده. هوشنګ د **کيومرث** له اولادې څخه و چې د پيشداديانو لړۍ دده له نسل څخه ده. هوشنګ د بخدي ښار د لومړني قانون جوړونکي په توګه پېژندل شوی دی. تر هوشنګ وروسته **تهمورث** واک ته ورسېد چې د اوو هېوادونو د ټولواک په نوم پېژندل شوی و. له تهمورث وروسته واک **جمشيد** (**يما**) ته ورسېد چې د افغانستان په اساطيري تاريخ کې زړه وړونکي حماسی او عشقي کيسې لري. د هغه مهال مشهورې کيسې زباتې دي چې د بېلګې په توګه د **رستم** او **سهراب** او د **کاوه اهنګر** د کيسو يادونه کولای شو. د کاوه اهنګر کيسه د داسې پېښو او واقعاتو پر بنسټ جوړه شوې چې يو کس د کاوه اهنګر په نوم د خپلې پښګرۍ څرمنه د بيرغ په ډول د نيزې پر سر وترله او خلک يې را ټول کړل چې د **ضحاک** او د هغه د ظلم او ستم پر ضد پاڅون وکړي چې په پای کې ضحاک له منځه لاړ او کاوه اهنګر بريالی شو.

ب- کيانيان: کيانيان د افغانستان د اساطيري لړۍ يوه بله کورنۍ ده چې په پخواني بلخ کې يې واکمني درلوده. دغې کورنۍ ته يې په **شاهنامه** کې کياني ويلې ده، د اوستا په ليکنه کې ددې کورنۍ لومړنی

ټولواک د **کيقباد** په نوم ياد شوی چې د رستم پهلوان په غوښتنه په **بلخ** کې پر تخت کيناست او پنځلس کاله يې واکمني وکړه. وروسته تر ده، دده زوی **کيکاوس** پرتخت کيناست چې د پرديو سره وجنګېد او پر هغوی بريالی شو. داسې ويل کېږي چې کيکاوس د (**اوسنر**) په نوم يو **عاقل**، هوښيار او پوه وزير درلود تر کيکاوس وروسته **سياوش** واک ته ورسېد. سياوش ددې کورنۍ ډېر ځواکمن ټولواک و. دغه واکمن د **تورانيانو** سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ. تر ده وروسته **کيخسرو** واک ته ورسېد. نوموړي د پلار د وينې د غچ اخيستلو لپاره د تورانيانو سره وجنګېد. په پای کې **توراني افراسياب** او دهغه ورور يې په زنځير وتړل او وې وژل.

ج- اسپه: له کياني کورنۍ وروسته د افغانستان په اساطيري تاريخ کې بله لړۍ منځ ته راغله چې د اسپه کورنۍ په نوم يې شهرت وموند. لکه څنګه چې ددغې کورنۍ د هر ټولواک د نوم په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده ځکه په تاريخي متنونو کې د اسپه د کورنۍ په نوم مشهور دي. ددغې کورنۍ لومړنی ټولواک **لهراسپ** نومېده. لهراسپ خپل مرکز له بخدي څخه د بلخ نوبهار ته راوست. هغه هم د تورانيانو په وسيله ووژل شو. نوموړي باهمته عادل او د لوړ شخصيت خاوند او د زردشت د تګلارې پيرو و.

داسې ويل کيږي چې زردشت د خپل کتاب (۱۲۰۰۰) نسخې ليکلې وې چې **د وهران** په اورتون کې ساتل کيدې. دغه معبد د ګشتاسپ له خوا په بلخ کې ودان شوی و.

له ګشتاسپ څخه وروسته ددغې لړۍ نور پاچاهان هم واک ته ورسېدل. د بېلګې په توګه **اسفنديار**، **داراب د همای زوی** او د داسې نورو نومونه يادولای شو. په لنډ ډول د افغانستان اساطيري تاريخ پر دريو سرچينو (منابعو) ولاړ دی چې هغه **اوستايي متون**، **د فردوسي شاهنامه** او **شفاهي کيسې** دي چې تر اوسه د افغانستان د وګړو ترمنځ سينه په سينه يو او بل ته لېږدول کېږي او لا تر اوسه په **مختلفو** ډولونو پاتې شوې دي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د افغانستان د اساطيري تاريخ د کورنيو نومونه واخلي، دويمه ډله دې ددې کورنۍ د دريو نامتو شخصيتونو نومونه واخلي او دريمه ډله دې د افغانستان د اساطيري تاريخ پر ځانګړو سرچينو باندې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د افغانستان په اساطيري تاريخ کې کومې کورنۍ شاملې دي؟

۲. لومړۍ کورنۍ د افغانستان په اساطيري تاريخ کې په کوم نوم ياده شوې ده؟

۳. د افغانستان د اساطيري تاريخ درې سرچينې کومې دي. نومونه يې واخلئ؟

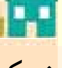

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د تاريخي کيسو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغوني افغانستان او ډېرېدو واکمني (هخامنشيان، يونانيان او موريايان)

چندرا ګوپتا

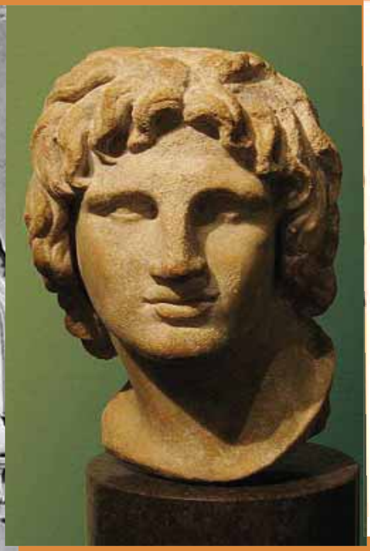

مقدوني سکندر

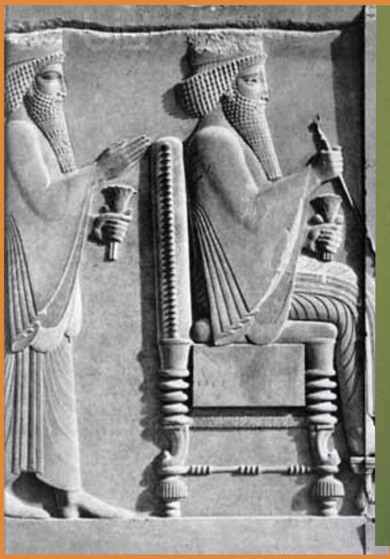

داريوش او خشايارشا

د زېږدیز نه دمخه په شپږمه زېږدیزه پیړۍ کې د لرغوني افغانستان په محدوده کې واحده سیاسي واکمني نه وه. په هر ګوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو سیاسي واکمنیو حاکمیت درلود. همدا مهال د افغانستان په لوېدیځ کې د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ کېښودل شو، چې د **پارس** په تاریخ کې د **هخامنشيانو** په نوم یاده شوې ده. ددې امپراتورۍ بنسټ د **مادانو** د کورنۍ وروستني لمسي **کوروش** د ز نه دمخه په ۵۵۰ کال کې کېښود.

هخامنشيان:

د کوروش تر قوماندې لاندې لښکرو د ز نه د مخه په ۵۴۹ کال کې د افغانستان ځینې شمالي سیمې تر لنډې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. تر کوروش وروسته دده زوی **کمبوجیه** واک ته ورسېد، هغه د لرغوني پارس لوېدیځو پولو ته زیات پام وکړ. د **مصري فرعون** سره یې جګړې وکړې او هغوی ته یې ماته ورکړه او د هغه سیمې یې خپلې کړې. نوموړی پارس ته د بېرته تګ پرمهال پر لار مړ شو.

د هخامنشیانو زیات شمېر پاچاهان واک ته ورسېدل خو نامتو واکمنان یې **لومړی داریوش**، **خشایار شاه، دویم داریوش** او **دویم اردشیر** وو. د هخامنشیانو امپراتوري د ز نه دمخه په ۳۳۱ کال کې د مقدوني سکندر له لورې له منځه ولاړه.

یونانیان:

مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتوري له منځه یووړه او بې له ځنډه یې د میلاد نه د مخه په (۳۳۰) کال کې پر لرغوني افغانستان یرغل وکړ. سکندر د افغانستان د نیولو لپاره د **هرات**، **کندهار**، **کابل** او د **پغمان** له لارې د **قفقاز سکندریې** (**بگرام**) ته ولاړ او وروسته د افغانستان شمالي سیمو ته ورسید او هلته یې د **ای خانم** د ښار بنسټ کېښود. د شمالي سیمو له تصفیې څخه وروسته ختیځې خواته ولاړ. د **نورستان** او **کونړ** له لارې **چترال** ته ورسید. سکندر د **یوسفزیو** سره په یوه جگړه کې په پښه ټپي شو. د سکندر لښکر پوره پنځه کاله د افغانستان په مختلفو سیمو کې وجنگېده.

سکندر، یونان ته د بیرته تللو پرمهال د **سند سیند** له لارې د مقدونیې پر لور وخوځېد. د لارې په اوږدو کې د ملاریا په مرض اخته او تر میلاده ۳۲۳ کاله پخوا مړ شو. له سکندر څخه وروسته دغه لویه یوناني امپراتوري د یونان د پوځي مشراتو تر منځ ووېشل شوه.

موریایان

د سکندر تر مړینې وروسته د **هند** موریایانو د لرغوني افغانستان د سهیلي سیمو یوه برخه لاسته راوړه چې په یوناني امپراتورۍ کې یې گډوډي رامنځته کړه. د **یونان-باختري** دورې په ترځ کې دا سیمې د موریایانو او یوناني باختریانو تر منځ لاس په لاس شوې.

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه، دویمه ډله دې د یونانیانو په باره کې او دریمه ډله دې د هندي موریایانو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د هخامنشیانو په اړه څه پوهیږئ؟ بیان یې کړئ.

۲. یونانیان څه ډول د افغانستان خاورې ته راورسېدل او د سکندر مقدوني تگلاره وښایئ.

۳. د هند د موریایانو په باره کې په څه پوهیږئ؟ ویې لیکئ

له ټولگي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د هخامنشیانو، یونانیانو او موریائیانو د کیسو په اړه که پوهیږي پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې د خپلو کورنیو غړو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يونان- باختري خپلواك دولتونه

يوناني مسكوكات

دمخه مو ولوستل چې د سکندر تر واکمنۍ لاندې سيمې د يوناني قوماندانانو تر منځ و ويشل شوې. يوناني **سلوکيديانو** د سکندر د امپراتورۍ يوه برخه هم په اختيار کې درلوده. هغوى **شام** او په هغه پورې تړلې سيمې اداره کولې. سلوکيديانو يو تن يوناني افسر د لومړي ديو ديتس په نوم د باختر د والي په توګه وګوماره. نوموړي کله چې باختر ته ورسېد، د باختر او **سغديانه** خپلواکي يې اعلان کړه. د **ديو ديتس** د واکمنۍ پېر د ۲۴۵ - ۲۳۰ کاله پخوا تر ميلاده پورې رسېږي. تر هغه وروسته دويم ديو ديتس د باختر کنټرول او اداره په لاس کې ونيوله. نوموړي د خپل دولت خپلواکي اعلان کړه د **اشکانيانو** سره يې د دوستۍ اړيکې ټينګې کړې، ځکه دواړه نوي دولتونه د شام (سوريه) د سلوکيديانو پر خلاف وو. **ايوتيديوم** د يونان باختري دولت يو ډېر ځواکمن تولواک و، چې د خپلې واکمنۍ په پېر کې يې د شامي **سلوکيديانو** يرغل پر شا وتنباوه او بيا يې د سولې له لارې هغوى په شا کړل. نوموړي د **هندوکش** سوېلي برخې يې له کومې جګړې څخه د **هندي** دولت له سلطې څخه وژغورلې او په لوېديځو برخو کې د **توس** تر سيمو پورې مخ ته ولاړ.

په شمال کې **کاشغرستان** او په سوېل کې يې **بلوچستان** د لرغوني افغانستان سره يو ځای کړل. په همدغه دوره کې باختر د **زرو ښارونو** (**هزارشهر**) نوم تر لاسه کړ. د يونان باختري بل تولواک **ډيميتروس** نومېده. نوموړي تر **سند** او **پنجاب** پورې مخې ته ولاړ او شمالي هندوستان يې د **ګنګا** تر څنډو پورې ونيو. ديونان باختري پولې د ايران له ډېنتو څخه (د اوسني ايران مرکزي سيمې) د ګنګا تر سيمو او بيا له **سيحون** او **جيحون** څخه د **هند** تر **بحيرې** پورې رسېدلې وې. د يونان باختري تولواکانو فتوحاتو له ميلاد څخه دمخه د (۱۷۵) کال پورې دوام درلود.

يوناني هرپوکرات د خوښۍ الهه د بګرام له زېمو څخه

ايوکراتيد ديونان باختري بل تولواک و. نوموړي د اسې و اليان پخپله امپراتورۍ کې وګومارل، چې په هند کې يې د خپلواکو دولتونو لپاره شرايط برابر کړل کله چې ايوکراتيد و اکمن شو. د دولت پر زيدل او ديونان باختري امپراتورۍ جوړېدل پيل شول. له يوې خوا د **اشکانيانو** يرغل د امپراتورۍ په لوېديځ کې او له بلې خوا دننه په هيوادکې ستې قبيلو ديونان باختري د خپلواکو دولتونو د پرزيدلو زمينه برابره کړه. يونان باختري دولت ۱۳۵ کاله پخوا تر ميلاده خپل مرکز له **بلخ** څخه **بګرام** ته وليږداوه او خبره دې ته ورسېده چې ۷۰ کاله پخوا تر ميلاده لومړی ساکان په سوېلي افغانستان کې واک ته ورسېدل او بيا د ستې قبايلو يوې ځانګې چې د (يوچي) په نوم يې شهرت درلود، بلخ ونيو او ديونان باختري دولتونو لړۍ يې را وپرزوله.

يوچيان چې د افغانستان په لرغوني تاريخ کې د **کوشانيانو** په نوم پېژندل شوي يوه لويه امپراتوري را منځته کړه، چې په ديار لسم لوست کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د باختري سيمو د خپلواکۍ د اعلان او دويمه ډله دې ديونان- باختري دورې د نامتو واکمنانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې و وايي.

پوښتنې:

۱. د ايوتيدوم په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات وليکئ.

۲. ديمتريوس څوک و د هغه دکړو وړو په اړه څه پوهېږئ؟

۳. ديونان باختري امپراتورۍ پرزيدل څه ډول پيل شو؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي نه بهر فعاليت:

هر زده کوونکي دې د يونان باختري نقشه په کور کې رسم کړي او په ټولګي کې دې نورو زده کوونکو ته وښايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان-باختري پېر هنري او فرهنګي ځانګړتیاوې

د یونان باختري پاچاهانو مسکوکات: دغه مسکوکات د افغانستان په بېلا بېلو سیمو کې د لرغون پوهانو په وسیله موندل شوي دي.

په دې کې شک نشته چې د **سکندر** د پوځي یرغل سره سم د یوناني لښکرو سره یو ځای هنرمندان، پوهان او کسبګر، نیول شوېو هیوادونو ته راغلل چې له هغې ډلې هیوادونو څخه یو هم افغانستان و. د دغو هنرمندانو نوښتونه د ختیځو سیمو په تېره بیا د لرغوني افغانستان د خلکو د کلتور سره یو ځای شول او افغاني بڼه یې خپله کړه.

د یونان-باختري واکمنیو پر مهال اقتصادي وضعې مناسب پرمختګ کړی و. مالداري، کرهڼه، دکسبګرو بېلا بېل صنعتونه او سوداګریزو اړیکو د پام وړ وده او پراختیا موندلې وه. **ایوتیدم** د سرو او سپینو زرو نه جوړې شوې سکې پر خپل نوم جوړې کړې چې د ښو او مناسبو اقتصادي شرایطو استازیتوب یې کاوه. د سوداګرۍ ملي او نړېوالې لارې یې پرانستې وې او د کاروانونو د تلو راتلو امنیت هم نیول کېده. هغه مهال د هېواد بېلا بېلې سیمې د شهزادګانو په وسیله اداره کېدې.

د یونان-باختري واکمنۍ پایښت کابو (۱۴۰) کاله و. د نوي کلتور په رامنځته کېدو او دودولو یې خپلې پراخې اغېزې وکړې. د صنایعو پراخوالی، هنري او فلسفي افکار ژبه او لیک دود او نوري کلتوري خواوې یادولای شو. دغه ټولې کلتوري اغېزې د یونان-باختري امپراتورۍ تر ولکې لاندې د سیمه ییزو عناصرو سره یو ځای شوې وې او یو ځانګړی کلتور یې رامنځته کړی و چې د یونان-باختري د مدنیت په نوم په لرغوني تاریخ کې شهرت لري. د یونان-باختري دورې په یوه ډېرلیک کې چې په ای خانم کې د لرغون پوهانو لاسته راغلې و داسې لولو.

په ورکتوب کې ښه روزنه واخله.
په ځوانۍ کې په خپلو غوښتنو حاکم اوسه.
په پوخ عمر کې رېښتنی اوسه.
په زړښت کې ښه ناصح اوسه.
د ژوندانه په ورستنیو ورځو کې به پوه شې چې څه ډول بې له ارمانه مرې.

د یونانیانو اغیزې په عمراني چارو کې هم محسوسیدلې. پوځي او اداري مرکزونه یې په عمومي ډول د سیندونو د یو ځای کېدو په سیمو کې جوړول. د دغو ودانیو بیلگې د بگرام او ای خانم په پاتې شونو کې لیدلای شو. په ودانیو کې دفاعي لارې په پام کې نیول شوي دي. د کنټرولي برجونو، دفاعي کندې او ډول ډول بندونو جوړولو ته پام اړول شوی‌دی.

د یو شمېر تاریخ لیکونکو په باور یوناني نفوذ په افغانستان کې تر اومې ز پیړۍ پورې دوام وکړ. دغه اغېزې په تیره بیا په لیک دود او هنر کې د یادونې وړ دي. یوناني لیک دود په بېلا بېلو ځایونو کې کارول شوي دي. متن او مطلب که په هره ژبه وړاندې کیده خو له یوناني لیک دود څخه کار اخیستل کیده. په دې اړه یوه چیني زیارت کوونکې په خپلو لیکنو کې دا یادونه کړې چې یوناني لیک دود د یونان باختري د سیمو یو لیک دود دی برسیره پردې د مجسمې جوړولو هنر، رسامي، نقاشي په ښیښه یې لوښو کې د یوناني ودانیو بېلا بېل شکلونه او څېرې تر ډېرو وختونو پورې په لرغوني افغانستان کې دود درلود. لنده دا چې کابو په ۱۴۰ کلونو کې د یونان باختري واکمنۍ ۳۶ تنه پاچاهانو او ددې لړۍ یوې ملکې هم په لرغوني هند او افغانستان کې واکمني کړې ده. دغو ټولو د یوناني فرهنگ او کلتور د پراختیا لپاره د هند او باختر په سیمو کې هڅې کړې دي. د لرغون پوهانو د څېړنو په ترڅ کې ډېر هنري او فرهنگي شواهد او لاسته راوړنې په افغانستان او شمالي هند کې تر لاسه شوي دي.
دغه ټول اثار او پاتې شونې د هغې دورې استازیتوب کوي او د یوناني فرهنگ شتون په دې سیمو کې څرگندوي. د یادونې وړ خبره دا ده چې یوناني فرهنگ په دې سیمو کې په سوچه ډول پاتې نه دي. ځکه د لرغوني افغانستان د فرهنگ او کلتور سره یو ځای شوي او د فرهنگ یوه نوې بڼه رامنځته شوې چې د یونان باختري مدنیت په نوم یاد شوی دی.

په ټولگي کې فعالیت:
زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د یونان باختري د اقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات څرگند کړي او دویمه ډله دې د یونان باختري دورې د دوو فرهنگونو په یو ځای کېدلو خبرې وکړي.

پوښتنې:
۱. د یونان باختري دورې د اقتصادي وضعې په اړه په څه پوهېږئ؟
۲. د یوناني ودانۍ بیلگې او اغېزې په کومو سیمو کې لیدل کیږي؟ نومونه یې واخلئ.
۳. کوم ډول لیک دود په یونان باختري دوره کې دود درلود؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت:
زده کوونکي دې له ټولگي څخه بهر له خپلو مشرانو څخه د سکندر او یونانیانو د کیسو په اړه پوښتنې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د کوشانیانو د کورنۍ په اړه معلومات لرئ؟

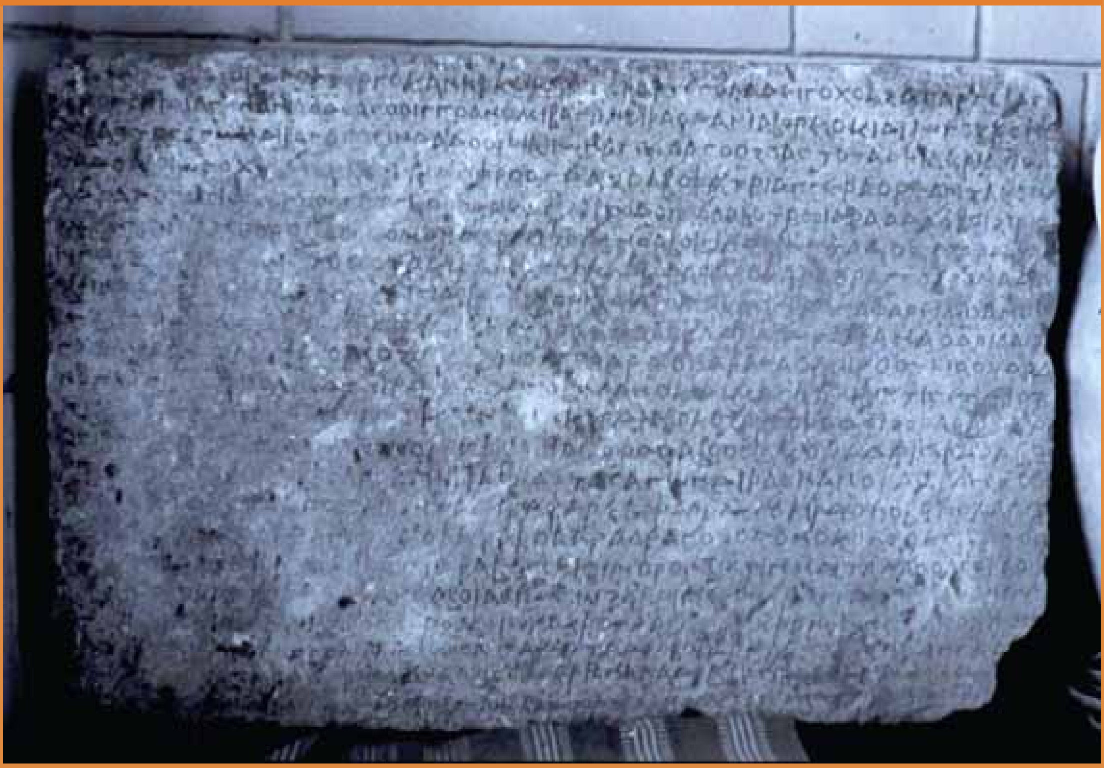

د رباطک ډبرلیک

د رباطک په ډبرلیک کې سربېره پر نورو مطالبو د کوشانیانو د شجرې په اړه داسې راغلي دي: کجولا کدفیسس غورنیکه، ویما تکتو نیکه او ویما کدفیسس د کنشکا پلار دی. د رباتک په ډبرلیک کې د کوشانیانو د امپراتورۍ سرحدي ښارونه هم راغلي دي. د بېلګې په توګه د کوشانیانو د امپراتورۍ سویلي ښار د چمپا په نوم یاد شوی دي.

د کوشاني دولت رامنځته کېدل

د میلاد نه شاو خوا ۵۰ کاله مخکې کوچي قبایلو د کورنیو مخالفینو په مرسته یونان-باختري دولت له منځه یووړ. بلخ یې ونیو او د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود چې بشپړه افغاني بڼه یې درلوده. د دې دورې په اړه ډېر داړمن معلومات د **رباتک** له ډبرلیک څخه لاس ته راوړلای شو. دا ډبرلیک د **کنشکا** د امپراتورۍ په لومړیو کې لیکل شوی دی. دغه ډبرلیک د

د کنشکا مجسمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوشاني امپراتورۍ په اړه ګټور معلومات لري.

کجولا کدفیسس دکوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی و. نوموړي په پیل کې **څلور لوی ولایتونه** د بلخ په شاوخوا کې سره یو کړل. او په ۴۰ میلادي کې یې د **کابل** او **غزني** سیمې ونیولې. کجولاکدفیسس پر لرغوني اریانا او باختر باندې ۴۰ کاله واکمن و. نوموړي په دې موده کې وکولای شول چې د لرغوني **افغانستان** په دننه کې د **پارتي** او **یوناني** شاهانو پاتې شونې له منځه یوسي. دکجولا کدفیسس د زمانې زیاتې سیکې له مسو **څخه** جوړې شوې وې. په دغو مسکوکاتو کې دېر القاب لکه **دیندار، شهنشاه** او داسې نور کیندل شوي دي. نوموړی د اتیا کالو په عمر مړ شو. دکجولا کدفیسس نه وروسته ویما تکتو ته واک ورسید. د رباطک د لیکنې پر بنسټ **ویما تکتو** دکجولا کدفیسس زوی دی.

تر ویما تکتو وروسته د ده زوی ویما کدفیسس تر ۱۲۷ ز کال پورې واکمن و. ویما کدفیسس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و، چې د هیواد پولو ته یې په سوبل کې د ګنګا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویماکدفیسس د **چین** هیواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د **روم** د امپراتور **تراجان** دربار ته یې یو سفیر ولېږه. او له **هغوی** سره یې د سوداګرۍ اړیکې ټینګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغېز هم ځرګند دي.

د وربښمنو لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ویماکدفیسس وروسته د هېواد اداره د ده زوی **کنشکا** ته ورسېده. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او نامتو امپراتور و. د ده د امپراتورۍ حدود په ختیځ کې د **هندوستان بنارس** او لوېدیځ کې د **پارتیانو** امپراتورۍ تر بریده او په شمال کې تر **کاشغر** او **یارکند** پورې رسېدلي وو. په ختیځ کې یې د چین او په لوېدیځ کې یې د روم له هېوادونو سره سوداګریزې اړیکې درلودې. د **ورېښمو** نامتو لاره د کوشانیانو په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال نړیوال شهرت وموند. هغه د خپلې امپراتورۍ د ادارې لپاره دوه اداري مرکزونه درلودل ژمنی یې **پېښور** او اوړنی یې **بګرام** ټاکلی و.

کنشکا په (۱۴۷) میلادي کال کې سترګې له نړۍ نه پټې کړې. د هغه زامنو د پلار ستره امپراتورۍ په خپل منځ کې ووېشله، په هر ګوټ کې هر څوک واک ته ورسید او په مرکز کې د کنشکا تر مرګه وروسته د همدې کورنۍ بل تن د کاشکا په نوم د واک پرګدۍ کېناست.

د **کوشاني** واکمنۍ وروستنی امپراتور چې د کوشانیانو تر ولکې لاندې سیمو باندې پوره واکمن و د **واسشکا** یا **واسودیوا** په نوم یادیده. نوموړي په ۱۸۲ زېږدیز کال کې د امپراتورۍ واګې تر لاسه کړې. سره له دې چې تر واسودیوا وروسته د کوشانیانو ستره امپراتوري د شهزاده ګانو ترمنځ په سیمه ییزو واکمنیو بدله شوه، خو د کوشانیانو واک او ځواک په بېلا بېلو ډولونو تر ۲۵۰ زېږدیز کال پورې دوام درلود. د ځواکمنې ادارې تر ناتوانۍ وروسته سیمه ییزو واکمنانو او امرینو ته د سرغړونې موقع برابر شوه. په پای کې د **ساساني** سلسلې پوځې دباو او فشار له یوې خوا او له بلې خوا په هېواد کې دننه د یوه غښتلي مرکزي ځواک نشتوالي دا موقع برابره کړه، چې سیمه ییز امرین او وروسته بیا **یفتلي** امپراتورۍ واک ته ورسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهال په ترتیب د کوشانیانو مهم امپراتوران

		د واکمنۍ مهال	د هغې دورې ځانګړتیاوې
۱	کجولا کد فیسیس	د ۴۰ څخه تر ۸۰ زیږدیز	د کوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی چې ۴۰ کاله د لرغوني اریانا او باختر تر ولکې لاندې سیمو باندې واکمن و.
۲	ویما تکتو	د ۸۰ څخه تر ۱۰۵ زیږدیز	دغه کوشاني امپراتور د لومړي ځل لپاره د رباتک د ډبرلیک پر بنسټ وپېژندل شو. د رباتک ډبرلیک په ۱۳۷۲ لمریز کال کې د بغلان او سمنګان په سیمو کې وموندل شو.
۳	ویما کد فیسیس	د ۱۰۵ تر ۱۲۷ زیږدیز پورې	د کوشانیانو لومړنی امپراتور و چې د هیواد پولې یې د ګنګا تر سینده پورې ورسولې او د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر واستاوه.
۴	کنشکا	۱۲۷ څخه تر ۱۴۷ زیږدیز پورې	د کوشانیانو د سلسلې ستر امپراتور شمېرل شوی چې دده د امپراتورۍ پراختیا په ختیځ او سوېل کې د هند تر ګنګا او بنارس پورې په لوېدیځ کې د پارتیانو امپراتورۍ پورې او په شمال کې کاشغر او یارکند پورې رسېده.
۵	واسودیوا (واسشکا)	د ۱۸۲ څخه تر ۲۲۰ زیږدیز پورې	د کوشانیانو وروستنی امپراتور چې د دغې سترې امپراتورۍ پر ټولو سیمو یې واکمني درلوده تر واسودیوا وروسته سیمه ییزو امیرانو مرکزي واکمني د خطر سره مخامخ کړه او سیمه ییز حکومتونه لا هم غښتلي شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د رباتک د ډبرلیک په اړه او دویمه ډله دې د کوشاني دورې د مهمو امپراتورانو په اړه خپلو ټولګیوالو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱. د کوشانیانو په اړه تر ټولو ډاډمن معلومات د .... ډبرلیک څخه لاس ته راغلي دي.

۲. د کوشانیانو لومړنی امپراتور د .... په نوم یادیده.

۳. د کوشانیانو د ستر امپراتور په اړه په څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د اسلام نه دمخه په افغانستان کې د مسکوکاتو او مجسمو انځورونه په خپرونو کې پیدا کړي او بیا دې خپل ټولګي ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د کوشانیانو د مهمو سیاسي او فرهنګي مرکزونو په اړه معلومات

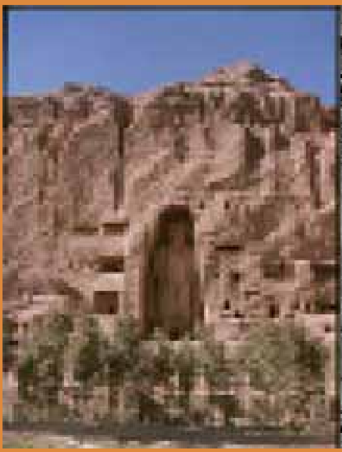
بامیان

هډه

بګرام

لکه څنګه مو چې په تېر لوست کې ولوستل کوشانیانو د خپلې پراخې امپراتورۍ تر ولکې لاندې سیمې له دوو سیاسي مرکزونو پېښور او بګرام څخه اداره کولې. په دې لوست کې بګرام، د کوشانیانو د امپراتورۍ د سیاسي مرکز په توګه او وریسې هډه د کوشانیانو د فرهنګي مرکز او بیا بامیان د بودایانو د عقیدتي سیمې په توګه په لنډ ډول پېژنو.

الف: بګرام د کوشانیانو د امپراتورۍ مرکز

اوسنی **بګرام** چې د څلوېښت میلو په واټن د **کابل** د ښار شمال خواته پروت دی، دوه زره کاله دمخه د **کوشانیانو** د امپراتورۍ اوړنی مرکز و. د دغه ښار بنسټ د یوځي مرکز په توګه له میلاد څخه وړاندې په دریمه پیړۍ کې د **سکندر** له لوري اېښودل شوی و. هغه مهال بګرام ته د **قفقاز** سکندریه ویل کېده. د بګرام په کیندنو کې د ودانیو د پاتې شونو برسېره په زرګونو تاریخي انتیک اثار او شیان ومونډل شول. د ودانیو د پاتې شونیو څخه دا څرګندېږي چې د بګرام د ښار د ودانۍ پلان د دفاعي سیستم پر بنسټ جوړ شوی و. سره له دې چې سیمه ییزې ځانګړتیاوې لرې د یوناني ودانیو ځانګړتیاوې هم په کې لیدل کېږي. د سیمه ییز ښار د جوړولو لپاره هغه یوناني اصول په نظر کې نیول شوي وو، چې د دوو سیندونو د یو ځای کېدلو موقعیت به یې د ښار جوړولو لپاره ټاکه، چې د **یونانیانو** د عمراني چارو له ځانګړتیاوو څخه و. سربېره پر دې د ښار څلورو خواو ته لوی دېوالونه او دفاعي برجونه جوړ شوي دي. د ۱۹۳۷ میلادي کال تر کیندنو وروسته په دغه ځای کې ډېر انتیک تاریخي اثار لکه د لاکو څخه جوړې شوې چیني صندوقچې، مسي او برونزي وړې مجسمې،

یوناني او رومي لوښي د هندي عاج څخه جوړې شوې ټوټې ګچې ټوټې او داسې نور موندل شوي دي دغه ټول آثار د هنر په لحاظ ظریف او د کوشانیانو شاهي کورنۍ پورې تړاو درلود.
موندل شوي اثار او شیان په ښکاره ډول دوه مطلبونه څرګندوي. **لومړی** دا چې دکوشانیانو د سوداګرۍ اړیکې له نورو هیوادونو او لرې سیمو سره تامین شوي وي. د سوداګرۍ کاروانونه د **روم څخه چین** ته د **وریښمو** له لارې رسېدل او د دغې نړیوالې لارې عمده برخه دکوشانیانو له امپراتورۍ څخه تېرېده.
دویم دا چې بګرام د سیاسي مرکز په توګه د هغه مهال یو له هغو سترو نړیوالو مرکزونو څخه و چې دکاروانونو په تګ او راتګ او د سیاسي حاکمیت په تامین کې یې ډېر مهم رول لوبولی دی.

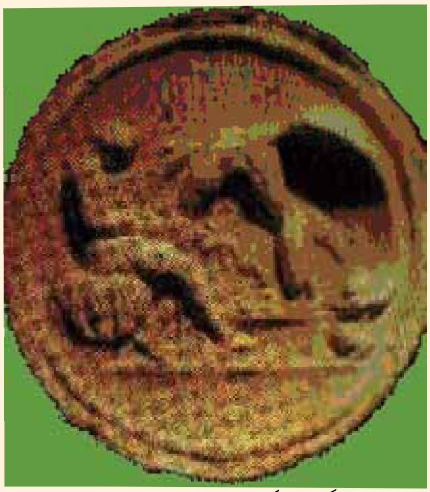

د بګرام له ګچو جوړ شوی د زیوس مډال

عاجي مسجمه، چې د بګرام څخه تر لاسه شوې ده

په ټولګي کې فعالت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بګرام پر دفاعي سیستم باندې خبرې وکړي او دویمه ډله دې د بګرام د ښار پر تاریخچې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱.په .... میلادي کال کې په بګرام کې کیندنې پیل شوې.
۲.د بګرام د ودانۍ پلان د .... سیستم پر بنسټ طرح او جوړ شوی دی.
۳.د کوشانیانو پر مهال د سوداګرۍ د چارو په اړه په څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د لارو او د لرغونې سوداګرۍ د څرنګوالي په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه د کوشاني امپراتورۍ فرهنګي مرکز

د بودايي معبد يو انځور په هډه کې

تاريخي **هډه** د **جلال اباد** د ښار په سوېل لوېديځه برخه کې کابو د (۱۰) کيلومترو په واټن پرته ده. دغه لرغونی ځای د افغانستان په تاريخ کې د مهمو فرهنګي مرکزونو په توګه ډېر ارزښتناک رول لوبولی دی. دغه پخوانۍ سيمه په تاريخي متونو کې د سيلانيانو او زيارت کوونکو له خوا په وار وار ياده شوې ده. **فاهيان** چيني زيارت کوونکي هډه د هيلو په نوم ياده کړې ده. **هيونسنګ** هم له هډې څخه د يو فرهنګي مرکز په توګه يادونه کړې ده.

دکيندنو په لړکې هغه اثار او توکي تر لاسه شوي چې د خپل مهال د حاکمو حالاتو استازيتوب کوي. دا اغېزې د هغه مهال پر هنر، مذهب او پر هغو مذهبي ودانيو چې د هغه مهال د خلکو دګتې اخيستنې وړ وي، مونډل شوي او ښکارندې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه په لرغونو وختونو کې د نوښتونو د راوړلو نامتو ټاټوبی و. د هډې د خلکو په ملاتړ د **بودايي** مذهب نوې طريقه د **هيناياانا** په نوم چې د لويې عرداې معنا لري، دود وموند. د لومړي ځل لپاره په هډه کې د بودايي مجسمو د جوړولو موقع برابره شوه. د انګليسي لرغونپوه سرجان مارشال په باور په هډه کې د جوړو شويو مجسمو څېرو او بدني جوړښتونو په ټوليزه توګه **آريايي** (کوشاني او اسکايي) ډول درلود.

دغه ډول فعاليتونو د افغانستان په لرغوني تاريخ کې هډه د فرهنګي مرکز په توګه معرفي کړې ده.

هډه د **ګندهارا** د ښوونځي د مهمو هنري مرکزونو څخه وه. دګندهارا هنري سبک د منځنۍ اسيا او د لرغوني **هند** په ټولو سيمو کې شهرت لري. په دغه سبک کې تر ټولو دمخه د بودايي مجسمو جوړولو ته پام اوړي. دګندهارا ښوونځی له دوو سبکونو او هنرونو څخه جوړ شوې ده، د مجسمو جوړښتي موازنې په ساتلو کې يې له يوناني سبک څخه کار اخيستی و. په داسې حال کې چې څېره او معنوي هويت يې له هندي بودايي دين څخه اخيستی و.

په هډه کې د هنر او ودانيو بېلا بېل ډولونه تر لاسه شوي، چې ځانګړې ارزښت لري. د هډې په سيمه کې د ګچو څخه جوړې شوي څېرې د هند په حوزه کې د جوړو شوو هيکلونو سره ښکاره توپير لري.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نوښت په اړه، دويمه ډله دې د ګندهارا د ښوونځي او دريمه ډله دې د هډې د هنري ځانګړتياوو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱.د هډې لرغونې سيمه ولې د فرهنګي مرکز په نوم ياده شويده؟ شرح يې کړئ.
۲.دګندهارا ښوونځی له کوم سبک او هنر څخه جوړ شوې ده؟
۳.هډه په پخوا زمانو کې په کوم نوم يادېده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د ننګرهار د هډې په هکله د خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باميان د بودايي عقيدې مرکز

د باميانو په سمڅو کې د رنګه انځورګرۍ يو انځور

باميان د هېواد له مهمو فرهنګي او تاريخي سيمو څخه دی. د ډېرو هنري او تاريخي آثارو په درلودلو سره په **۲۰۰۳** کال کې د نړۍ د فرهنګي ميراث په اداره کې ثبت شوی دی. باميان اوږد تاريخ لري چې د هغه ريښې له ميلاد نه دمخه او لومړنيو ميلادي پېړيو ته رسيږي. په باميانو کې د لرغونپوهانو څېړني دا ښيي چې انسانانو له ډېرو پخوانيو زمانو راهيسې له دغې تاريخي سيمې څخه ګټه اخيستې ده. ددغې ادعا لپاره ډېر ثبوتونه موندل شوي دي. د **چيني** مسافرانو ليکنې په دې اړه زيات معلومات د تاريخ ليکونکو په واک کې ورکړي دي. د دې زيارت کوونکو څخه يو هم **هيونتسنګ** و چې په شپږمه ميلادي پېړۍ کې يې باميان ليدلی او د باميانو په اړه يې ډېر ګټور مطلبونه ليکلي دي. د چيني زيارت کوونکي په يادښتونو کې راغلي چې ((د باميان ښار د بودايي مذهب مهم مرکز دی. په دغه ښار کې په لس ګونو بودايي مدرسې شته چې زده کوونکي روزي. ددغې مدرسې استادان زرهاوو تنو ته رسيږي. زيارت کوونکي له ډېرو لېرو ځايونو او بېلا بېلو هېوادونو څخه دغه مذهبي مرکز ته راځي.))
په باميانو کې د بودايي دوران ډېرې مجسمې پاتې دي. دغه مجسمې په بېلا بېلو اندازو (لويې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړې) جوړې شوي دي. تر ټولو ستره مجسمه چې د **صلصال** په نوم مشهوره ده، د پنځه پنځوس مترو په جګوالي د غره په بدنه کې جوړه شوې ده، بله مجسمه چې د هغې جګوالی پنځه دیرش مترو ته رسیږي د **شمامه** په نوم یاده شوې ده. دا مجسمه هم کابو د یو کیلو متر په واټن د صلصال څخه لرې جوړه شوې ده. د هغه په څنګ کې نورې مجسمې هم جوړې شوې، چې پاتې شونې یې د دوو سترو مجسمو د سمڅو په شاوخوا کې شتون لري.

د بامیانو په سمڅو کې سربېره پر مجسمو، زړه وړونکي او ښکلي نقاشۍ هم انځور شوې چې تاریخي او هنري ارزښت یې ډېر دی. په دغو نقاشیو کې د نورو رنګونو تر څنګ د روغني رنګونو څخه هم کار اخیستل شوی دی. دغه نقش او نګار په نړۍ کې تر ټولو لرغوني انځورګرۍ شمېرل شوي، چې په هغه کې روغني رنګ کارول شوي دي. د بامیانو ارزښت په اقتصادي توګه هم د پام وړ دی. په تېرو زمانو کې د **وریښمو** د لارې سوېلي څانګه هم له بامیانو څخه تېرېده. د سوداګرۍ کاروانونه له **هند** څخه **بلخ** او له بلخ څخه هند ته له همدغې لارې تېرېدل. د دغو کاروانونو سره زیارت کوونکي او هغه زده کوونکي هم ملګري وو چې د مذهبي مراسمو د تر سره کولو لپاره او یا د بودایي دین د اصولو د زده کولو لپاره بامیانو ته راتلل.

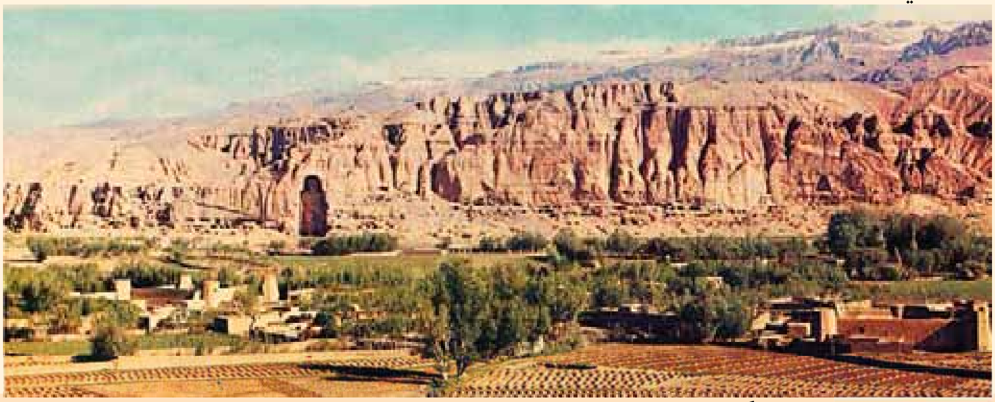

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د بامیانو د مهمو تاریخي اثارو په اړه او دویمه ډله دې د هیونتسنګ د لیکنو په اړه په ټولګي کې توضیحات ورکړي.

پوښتنې:

۱. هیونتسنګ د بامیانو په اړه څه لیکلي دي؟ ویې لیکئ.
۲. د بامیانو د رنګه نقاشیو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
۳. بامیان د .... اداري له خوا د نړیوالو کلتوري میراثونو په توګه ثبت او منل شوي دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو میندو او پلرونو څخه د بامیانو د سترو مجسمو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووايي.

۱. د یادونې وړ ده چې د دغو بې ساره مجسمو ورانېدل د پردیو په لمسون په ۲۰۰۱ میلادي کال ترسره شوي چې دا ناوړه عمل د ټولو هېوادوالو او د نړۍ د فرهنګي ټولنو له لوري وغندل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا تاسو یفتلیان پېژنئ؟

د یفتلي پاچاهانو سکې چې په افغانستان کې موندل شوي دي

د سوریا مجسمه د کابل د خیر خانې مېنې له کشفیاتو څخه

مخکې له دې چې **یفتلیان** دیو غښتلي دولت په توګه د لرغوني افغانستان پر اوضاع باندې واکمن شي، د افغانستان په لوېدیځ کې د **ساساني** امپراتوری بنسټ ایښودل شوی و. د **واسودیوا** تر واکمنۍ وروسته په افغانستان کې د **کوشانیانو** امپراتوري د سیمه ییزو واکمنیو او ګوډیو سره مخامخ وه، په دغه موقع کې ساسانیانو دکوشاني امپراتوری ځیني سیمې د وقفه یې جګړو په ترڅ کې ونیولې او څه موده وروسته د خلکو د مقاومت او ټینګښت په پایله کې شاتګ ته اړ شول. د ساسانیانو د پرله پسې بریدونو له امله په افغانستان کې یفتلیانو ته دا موقع برابره شوه، چې د **هندوکش** په شمالي سیمو کې خپل واک ټینګ کړي.

یفتلیان په تاریخي متونو کې د **هفتالیان**- **یفتلیان** او **خوینت** او **عربانو** بیا د **هیاطله** په نوم یاد کړي دي. د پرکیپیو ویس په نوم **بیزانسي** تاریخ لیکونکی چې د یفتلیانو پر مـهال یې ژوند کاوه. د هغوی په اړه لیکي: هفتالیانو د ژېړ نژاد سره توپیر درلود هغوی سپین پوستکي او په عین وخت کې مهذب مدني خلک و و.

د یفتلیانو لومړنی ټولواک د **ایفتالیتو** په نوم پېژندل شوی ، چې په ۴۲۵ میلادي کال یې په اوسني **تخار** کې د ټولواکۍ خول پر سر کېښود. د نوموړي د واکمنۍ حدود له **بدخشان** څخه تر **بلخ** او **سغدیانه** پورې رسېدل. تر ده وروسته دده زوی **اخشنور** واک ته ورسېد. نوموړي د **هرات** ښار تر خپلې ولکې لاندې راوست. د ساسانیانو سره په یوې جګړې کې بندي شو، خو **فیروزشاه ساساني** نوموړی ددې لپاره چې فرمانبرداره پاتې شي وبخښه د

فیروزشاه دغه کار نتیجه ورنکړه. او اخشنور څلور ځلې نور هم دخپل هېواد ددفاع لپاره دفیروزشاه سره وجنګید، چې داټولې جګړې دیفتلیانو په ګټه وې.

اخشنور په پرله پسې ډول د خپلې امپراتورۍ د پراخیتا لپاره کوښښ وکړ. د **هندوکش** سوېلي برخې لکه **کابل**، **غزني** او **هلمند** یې تر خپلې ولکې لاندې راوستې. وروسته له هغه ډېریفتلي قبایل دهندوکش په سوېلي برخو کې مېشت شول. دغو قبیلو وروسته د **زابل شاهانو** په نوم د افغانستان په لرغوني تاریخ کې ستر رول ولوباوه.

د **تورامانا** او **مهراکولا** نومونه دیفتلیانو په تاریخ کې ډېر مهم ګڼل شوي تورامانا دیفتلي امپراتورۍ سیمې تر **شمالي هند** پورې ورسولې نوموړي په هندکې دنورو سیمو دنیولو له پاره خپل لښکر په **سیالکوټ** کې چمتو کړ او د **سکاندا** او **ګوپتا** سیمې یې ونیولې. د **ګوالیار** ډېر لیک کې یې د هغه نوم (**تورامانا مهاراجاه زابلی پاچا**) لیکلی دی. تر تورامانا وروسته دهغه زوی مهراکولا واک ته ورسید. نوموړی هم د امپراتورۍ د پراختیا له پاره کوښښ وکړ او ډېرې سیمې یې تر خپلې اداري لاندې راوستې. دګوپتا پاڅې شونې یې په مرکزي هندکې له منځه یو وړل. خو څه موده لا تېره شوې نه وه چې دګوپتا پاڅې شونې یو ځل بیا سره یوځای شول او په ۵۲۸ میلادي کې یې دیفتلیانو واکمنې په مرکزي هندکې د خطر سره مخامخ کړه.

یفتلیان د بودایې دین پر خلاف وو. یو شمېر بودایې عبادت ځایونه یې وران کړل. هغوی په رڼا عقیده درلوده او د لمر نمانځنه به یې کوله. دغه مطلب دیفتلیانو د دوران په ډېرلیک کې څرګند دی. په یفتلي مسکوکاتو کې دجګې ونې او لوړې پوزې لرونکې او افغاني بڼې څېرې کیندل شوي دي، غوږوالې یې درلودې او جامې یې دننني کوچیانو په شان وې. دهغو په مسکوکاتو کې دزور او سور (زمیندارو) له عبادت ځایونو څخه یادونه شوې، چې دلمر لمانځنې په معنا و. هغوی داورتونونو انځور ول په مسکوکاتو کې هم منعکس کړي دي. دلمر درب النوع مجسمه (**سوریا مجسمه**) چې دخیرخانې مېنې له کوتله پیدا شوه، دهغه مهال دعقیدې ډېره ښکاره بېلګه ده.

لنډه دا چې دکوشانیانو او یفتلیانو پاتې شونې لکه **زابل شاهان**، **کابل شاهان**، د**بامیان شیران**، **سوریان** او داسې نور د عربانو د لښکرو تر راتګ پورې د افغانستان پر بېلا بېلو سیمو واکمنې درلوده.

په عربستان کې د اسلام مبارک دین تر خپرېدو وروسته عربي لښکرې افغانستان ته ورسیدې. په دغه موده کې به کله عربان د افغانستان پر بېلا بېلو سیمو واکمن وو او کله به ځايي امیران واکمن وو چې دوې پیړۍ وخت یې ونیو، تر هغه چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو درامنځته کېدلو موقع برابره شوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې دیفتلیانو د سیاسي اوضاع په اړه خبرې اترې وکړي او دویمه ډله دې دیفتلیانو د مذهبي وضعې په اړه خپل ټولګي ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱. یفتلیان په کومو نومونو یاد شوي دي؟ ویې لیکئ.
۲. د مهراکولا په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه خپل معلومات ولیکئ.
۳. دیفتلیانو د مذهب په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه یې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د شاو خوا له پوهانو نه له منځه تللو دینونو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریـــم څپرکی

د لرغوني نړۍ تمدونونه:

- ایا د مصر د تمدن په اړه معلومات لرئ؟
- راشئ د بین النهرین له پخواني تمدن سره اشنا شئ!
- ایا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ؟
- د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شئ!
- ایا د چین د لرغوني مدنیت څخه خبر یاست؟
- ایا پوهېږئ چې د یونان پخواني تمدن څرنګه پیل شو ؟

ایا اوریدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته یې د اروپا واکمنان ویل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم څپرکی موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د بین النهرین د تمدن ځانګړنې زده کوي، د ایران لرغونی تمدن پېژني، د هند لرغوني تمدنونه زده کوي، د چین د پخواني لرغوني مدنیت سره اشنایي پیدا کوي، د یونان تمدن پېژني او د روم د لرغوني تمدن په اړه معلومات پیدا کوي.

آیا د مصر د تمدن په اړه معلومات لرئ؟

د مصر اهرام

د مصر هېواد په **افریقا** کې پروت دی، تاریخ لیکونکي باور لري چې د **نیل سیند** په مصر کې د لومړني بشري مدنیت د پیدایښت مهم عامل و. په پخوانی زمانه کې مصري وګړي په لومړي ځل وتوانېدل چې انځوریز لیک منځ ته راوړي، په دې لیک کې هره نښه یو بیان ته ځانګړې شوې وه. **یونانیانو** دا لیک د **هیروغلیف** په نوم یاد کړ چې معنا یې سپېڅلې حکاکي ده. دا لیکونه یې پر ډبرو، لرګیو، پوټکو او اوبدل شویو ټوکرانو لیکل، خو د **پاپیروس** کاغذونه د دې ډول لیکنو لپاره زیات کارول شوي دي.

د مصري ودانیو هنر د لرغوني نړۍ له عجایبو څخه شمېرل کیږي چې مصري اهرامو نه یې ښې بېلګې دي په مصر کې تر ټولو ستر هرم د **کیوپس** په نوم یادیږي. دا حرم د شلو (۲۰) کلونو په ترڅ کې جوړ شوی دی.

په پخواني مصر کې ډېر تاریخي بحثونه د **فرعونیانو** په اړه دي. مصریانو به خپلو پاچاهانو ته **فرعون** یا **لوی کهول** ویلې. د مصر د مشهورو لرغونو کورنیو نومونه په لاندې جدول کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پخواني مصرکې د لرغوني کورنۍ نه بیا د فرعونیانو تر دریم دوران پورې نولس تنو پاچاهانو واکمني درلوده. مصریانو د خپلو گاونډیانو سره سوداگریزو اړیکو ته پراختیا ورکړې وه. ددغه مطلب ثبوت په مصرکې د افغانستان د لاجوردي ډبرو شتون و، چې درې زره کاله پخوا تر میلاده هلته رسېدلې وې. د مصر وروستي فرعون د **پسماتیک** په نوم یادېده چې د **هخامنشیانو** په وسیله تر میلاده ۵۲۵ کاله وړاندې له منځه ولاړ. د هخامنشیانو واکمني د یونانیانو په وسیله په ۳۳۶ ق م کال کې له منځه ولاړه او مصري یونانیان د رومیانو په وسیله شاته وتمبول شول. او **رومیان** د مسلمانانو له خوا په اوومه میلادي پېړۍ کې له ماتې سره مخامخ شول.

شمېره	د کورنۍ نوم	د واکمنۍ دوره
۱	لرغوني کورنۍ	۳۲۰۰ تر ۲۶۶۵ پخوا تر میلاد
۲	د فرعونیانو لومړنۍ کورنۍ	۲۶۶۴ تر ۲۱۵۵ پخوا ترمیلاد
۳	دفرعونیانو د لومړنۍ کورنۍ د واکمنۍ پای	۲۱۵۴ تر ۲۰۵۲ پخوا تر میلاد
۴	د فرعونیانو دوهمه دوره	۲۰۵۲ تر ۱۷۸۶ پخوا تر میلاد
۵	دفرعونیانو دوهمې دورې پای ته رسېدل	۱۷۸۵ تر ۱۵۵۴ پخوا تر میلاد
۶	د فرعونیانو دریم پېر	۱۵۵۴ تر ۱۰۷۵ پخوا تر میلاد

مصری فرعون (توتنخامون)

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د انځوریز لیک په اړه خپل معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي. او دوهم گروپ دې د مصریانو د ودانیو د پرمختگ په اړه معلومات ټولگي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

- د مصري انځوریز لیک په اړه څه پوهېږئ؟ وې لیکئ!
- د مصریانو د معمارۍ په اړه خپل معلومات ولیکئ!
- د مصریانو د سوداگریزو اړیکو په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ!

د ټولگي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په خپل کلي کورکې د مصریانو په اړه کیسې وپوښتي او خپل لاسته راوړي معلومات دې ټولگیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشئ د بین النهرین له پخواني تمدن سره آشنا شئ

د میخي لیک د بېلګې انځور

د اشور بناپال پاچاه

هغه جغرافیایي حوزه چې د دوو سیندونو (**دجلې او فرات**) ترمنځ پرته ده، د **بین النهرین** په نوم یادیږي. تاریخ لیکونکي په دې باور دي چې د نړۍ ډېر پخوانی مدنیت په بین النهرین کې منځته راغلی دی. د دجلې او فرات سیندونو څنډې د تمدن د منځته راتلو او ودې ډېرې ښې زمینې درلودې. یو شمېر لرغون پوهان په دې باور دي چې د **نوح** (ع) د مهال توپان په همدې بین النهرین کې پېښ شوی دی.

د بین النهرین یو ډېر لرغوني ځای د (**تل حسونا**) په نوم یادیږي. دا لرغوني سیمه پنځه زره کاله پخوا تر میلاده یو لوی کلی و چې وګړو یې د غلو دانو کرلو سره اشنایي درلوده. **هغوی د خلکو** د ډېرو الي له امله سویلي بین النهرین ته کډوال شول، هلته یې د نوي تمدن زمینه برابره کړه چې د **سومریانو د تمدن** په نوم یادیږي. د همدې تمدن وګړو د لومړي ځل لپاره یو ځانګړي لیک دود رامنځته کړ چې د میخي لیک په نوم یادیږي.

په بین النهرین کې یو بل مهم تاریخي سیاسي مرکز (**اشور**) و. په دې ځای کې ځواکمن پاچاهان منځته راغلل او ډېرې سیمې یې تر خپل واک لاندې راوستلې. لومړني اشوري پاچا **لومړي سارګون** نومېده. نوموړي شاوخوا ۱۹۰۰ کاله پخوا تر میلاده داور ښار تر خپل واک لاندې کړ. دا سلسله تر اوومې میلادي پېړۍ پورې د بین النهرین په بېلا بېلو سیمو واکمنه وه. د اشور وروستني پاچا **اشور بناپال** نومېده چې زیاتې سیمې یې

په خپله واکمنۍ کې شاملې کړې. بناپال د اعلامیانو سره جګړه وکړه او په پای کې یې هغوی ته ماتې ورکړه. او د هغوی د واکمنۍ سیمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستې.

په بین النهرین کې بل تاریخي ښار **بابل** دی. د بابل واکمنانو د بین النهرین پر ټولو سیمو واکمني درلوده. تاریخ لیکونکو د بابلیانو د واکمنۍ دوران پر درو پړاونو وېشلی دی.

د لومړي پړاو ډېر مهم امپراتور **هامورابي** نومیده. هامورابي د خپلې واکمنۍ پر مهال خپلو خلکو ته قانون جوړ کړ چې د هموراربي قانون په نوم یادیږي. په دې قانون کې د خلکو د ژوند ټولو چارو ته پام شوی و. له مجازاتو نیولې تر کروندګرۍ او ګرځندويي چارو او مسافرتونو پورې ټول اړخونه یې تر سورې لاندې راوستي وو.

د بابلیانو دوهم پړاو د **کاسیانو** د قام د واکمنۍ مهال دی. کاسیانو د هامورابي واکمني پای ته ورسوله او تر هغه وروسته پنځه سوه کاله پر له پسې د بین النهرین پر سیمه واکمن وو. د بین النهرین لوی ښارونه او نورې سیمې یې هم تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستلې.

د **ایلام** ښار او سېدونکو له میلاده تریو ولسمې پېړۍ وړاندې دیوه ځواکمن برید په ترڅ کې د کاسیانو واکمني پای ته ورسوله.

د بابل دریمه پړاو هغه مهال پیل شوه چې کلدانیان واک ته ورسېدل. یوځې افسر نبیولا نصر لومړنې کلداني واکمن و چې بابل یې شپږ پیړۍ وړاندې تر میلاده ونیو. ددې لړۍ وروستنی پاچا د **بخت نصر** په نوم یاد شوی چې د **یهودیه** سیمې یې تر خپل واک لاندې کړې. له بخت نصر وروسته د **کلدانیانو** واکمني د هخامنشیانو په لاس له منځه ولاړه. تر هخامنشیانو وروسته د بین النهرین پر سیمو **ساسانیان** واکمن شو او ساسانیان بیا په اوومه میلادي پیړۍ کې د مسلمانانو په لاس له منځه ولاړل.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په درو برخو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د تل حسونا په اړه، دوهمه ډله دې د اشور په اړه او دریمه ډله دې د بابلیانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

- بین النهرین چېرته موقعیت لري؟
- د اور په اړه څه معلومات لرئ وې وایئ.
- د هامورابي قانون په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه د نوح (ع) د توپان په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ؟

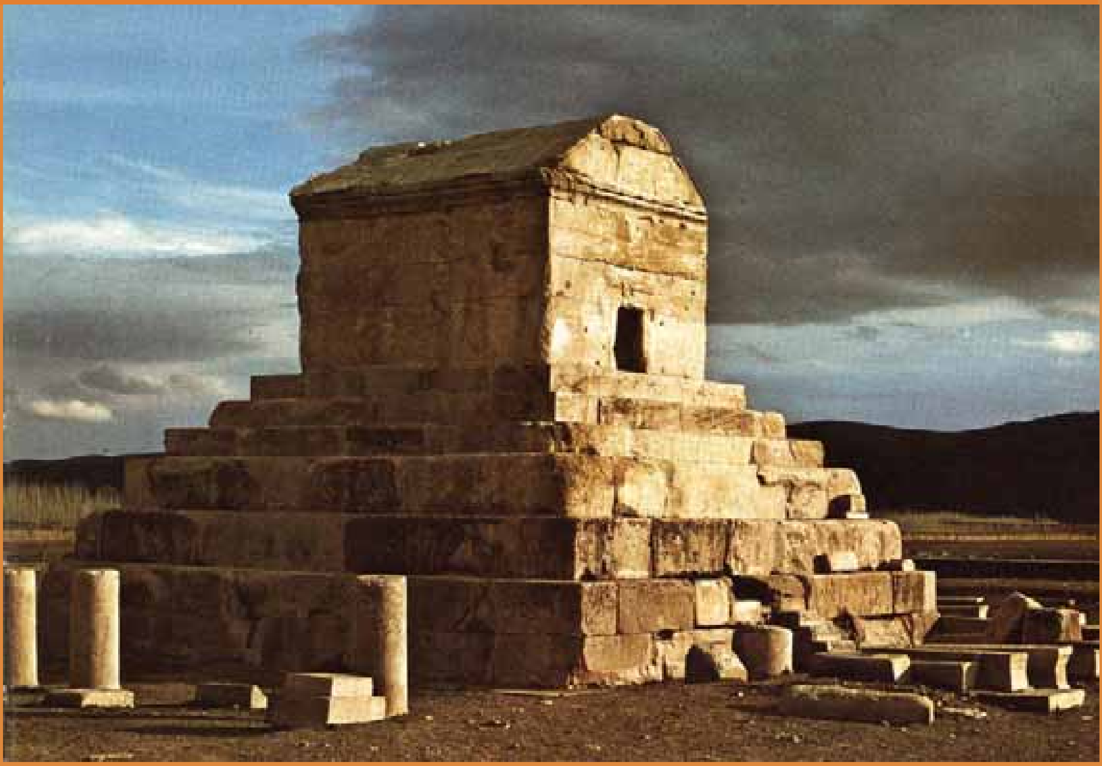

د کوروش مقبره

لکه څنګه چې د کډوالي په برخه کې یادونه وشوه، په بلخ کې د آریایانو شمېر زیات شو او په مهاجرت يې پیل وکړ، یو شمېر د شمالي هند پر لور، یو شمېر يې د آریانانو په دننه کې او ځینو يې لویدیځ پلو ته په کډه کولو پیل وکړ، هغه آریایان چې لویدیځ لور ته کډه شول لومړی ایران، وروسته ترکیې او په پای کې اروپا ته ورسېدل. کوم شمېر چې په ایران کې مېشت شول د آریانا د تمدن د لړۍ پر دوام يې یو بل تمدن د فارس په نوم رامنځ ته کړ چې د هغه په اړه په لاندې ډول بحث کېږي:

سیالک، جیروفت او **شهر سوخته د ایران** نامتو لرغوني سیمې دي. د سیالک وګړو د خپلو ګاونډیو سیمو لکه **د افغانستان د منډیګک** او سېدونکو او د **هند د موهنجودارو** او **هړپې** د خلکو سره او هم يې په لوېدیځ کې د **دجلې** او **فرات** د سیندونو د شا او خوا اوسېدونکو سره اړیکې درلودې.

د ایران په لوېدیځ کې تر میلاده لس پېړۍ وړاندې د ماد وګړو د پخواني پارس د لومړني دولت زمینه رامنځته کړه. د **هیرودت** په وینا (**دیاکو**) نومي شخص د ماد قبایل تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستل. له هغه څخه وروسته درې پاچاهان له دې لړۍ نه واک ته ورسېدل. د مادانو واکمنۍ د **کوروش** په لاس له میلاده د مخه په ۵۵۳ کال کې راوپرزیده. د **مادانو** د دولت ختمیدل په ایران کې د **هخامنشیانو** د واکمنۍ پیل و. لوی کوروش له میلاد څخه ۵۵۸ کاله وړاندې د هخامنشیانو د دولت بنسټ کېښود. کوروش د **هخامنشیانو** د دورې یو ډېر مشهور پاچا و.

له کوروش نه وروسته د هغه زوی (**کمبوجه**) واک ته ورسېد. وروسته له هغه د هخامنشیانو اته پاچاهان واکمنی ته ورسېدل. بالاخره د ۲۴۸ - ۳۳۵ کال پخوا تر میلاده د هخامنشیانو وروستنی پاچا **دریم داریوش** د مقدوني **سکندر** د یرغل په ترخ کې ماتې وخوړه. او ورسره یو ځای د دې لړۍ واکمني هم پای ته ورسېده.
د سکندر له مړینې وروسته د **سلوکیدیانو** لړۍ واک ته ورسېده، چې د **رومیانو** له لوري راوپرځېده او له هغه وروسته رومیان د ایران پر یوې خوا او **اسکانیان** د ایران پر بلې خوا واکمن وو، چې دوه پېړۍ وړاندې تر میلاده د **ساسانیانو** له لوري له ماتې سره مخ شول.
ساسانیان په ایران کې تر اسلام وړاندې د امپراتوریو وروستنۍ لړۍ وه. د ساساني کورنۍ بنسټ ایښودونکي **بابکان** یاد شوي دي. ساسانیانو زردشتي مذهب درلود. تر بابک وروسته د هغه زامن شاپور او اردشیر بابکان په دریمه میلادي پېړۍ کې واک ته ورسېدل. اردشیر د خپلې واکمنۍ په دوران کې د سیمې په پراختیا کې ډېرې بریاوې لاس ته راوړې. د هغه ځای ناستي لومړی په خپلو منځونو او بیا د ګاونډیو هېوادونو سره په جګړو بوخت وو.

د ساسانیانو یو مشهور پاچا **دویم شاپور** په شپاړس کلنۍ کې واک ته ورسېد. او اویا کاله یې واکمني وکړه دویم شاپور د ساسانیانو تر پیدایښت پخوا د پاچا په حیث منل شوی و. د ساسانیانو وروستنی پاچا **دریم یزدګرد** وچې د ده واکمني د مسلمانانو له خوا په ۶۴۱ میلادي کال کې پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه او دوهمه ډله دې د ساسانیانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

۱- د سیالک د لرغونې سیمې او د ګاونډیو سیمو سره یې د اړیکو په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.
۲- د هخامنشیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکي څوک و؟ د هغه په اړه خپل معلومات ولیکئ.
۳- د ایرانیانو د سلسلې وروستني امپراتوران په کوم نوم یادېدل او د هغې لړۍ د وروستني پاچا نوم واخلئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو نه د حضرت محمد مصطفی (ص) د لیکونو په اړه چې د هغې زمانې پاچاهانو ته یې لیکلي و وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شئ

دغه انځور د موهنجودار د ښار پاتې شوې ښيي.

تاريخ ليکونکو د هند لرغوني تمدن د **هړپه** او **موهنجوداړو** څخه پيل کړی. دري زره کاله پخوا تر ميلاده د هند په شمال لوېديځ کې ديوه مدنيت بنسټ کېښودل شو چې په سيمه کې بې ساری ياد شوی دی. د هړپې وګړو د غنمو کرنه زده وه، فلزي وسايل يې جوړول. او د ځاروېو رمې او ګلې يې روزلې.

د لرغوني هند بل ښار موهنجودارو، و. دغه ښار هم د **سند** د سيند په غنډه اباد شوی و. ددغو وګړو پاتې شوې اثار په ډاګه کوي چې په سل ګونو زره خلکو په دې ښارکې ژوندکاوه. يو پوړيز او دوه پوړيز کورونه يې جوړول.

د نهرونو او کانالونو سيستم يې دکورونو په جوړولو کې په کار اچاوه خو د اوبو ويالې يې **هغسې** جوړې کړې وې چې صافې او پاکې اوبه له يوه مرکز څخه رابهيدلې. استوګنځايونه، ګدامونه او زېرمتون يې لرل.

د هند تېر شوی لرغونی تاريخ د **ماها بهاراتا** او **رامايانا** پر سرچينو ولاړ دی. دغه تاريخي اسناد ډېر زيات د هغو سيمو نه بحث کوي چې د **هماليا** او **ګنګا** د سيند په سيمو پورې اړه لري. ددې سرچينو په بحثونو کې قبيلوي ژوند، ټولنيز نظام او د غلامانو او مالکانو بحثونه مطرح شوي دي. ددې اسنادو څخه په ډاګه کيږي چې د هند تېر لرغوني تاريخ له دغو سيمو راپيليږي.

اریایان د لرغوني هند په ځمکه لومړني نوي راغلي خلک وو. د دې دورې ډېر زيات معلومات د ويدي سرودونو په منابعو کې شته. دهند ځمکې ته د اریایانو راتلل یو زرو پنځه سوه کاله پخوا تر میلاده ګڼل کیږي. هغوی په سر کې څاروي ساتل، وروسته له کرنې او ځمکه والي سره اشنا شول. د اریایانو په خوا کې نورو وګړو چې **دراویدیان** نومېدل هم ژوندکاوه. هغوی د هند ډېر بيوزله خلک وو. د اریایانو له راتګ څخه مخکې هندي ټولنې په ټولیزه توګه څلور ټولنیزې طبقې درلودې. چې د **کشتریه، برهمن، ویسپه** او **شودرا** په نامه يادېدې.

د هندي ټولنې د بودايي قانون بنسټ له میلاده شپږ پېړۍ دمخه د **ګوتاما** (**بودا**) په واسطه د هند په شمال کې کيښودل شو. **هغه خلکو ته د عبادت**، ټولنيزو قربانيو او اخلاقي او اقتصادي مسايلو په اړه لارښوونه کوله. د **موریایي** ځواکمن دولت له تاسيس نه وروسته د بودايي دين د پرمختګ لپاره زياته زمينه برابره شوه.

د موریاني امپراتورۍ بنسټ اېښودونکی **چندرا ګوپتا** له میلاده ۳۲۲ کاله وړاندې دناندا د کورنۍ څخه واک ترلاسه کړ. د **ګوپتانیانو** نومیالی امپراتور د **اشوکا**[۱] په نوم يادېده چې د بودايي دين پيرو و. ده د بودايي دين په پراختيا کې ډېر زيار ويست.

دګوپتانیانو امپراتورۍ په لومړۍ میلادي پېړۍ کې دکوشانیانو تر يرغلونو لاندې راغله او مخ په زوال شوه. وروسته له هغه دګوپتانیانو سیمه ییزو واکمنيو خپل حاکمیت ته په بېلا بېلو سيمو کې دوام ورکړ. تر هغه پورې چې په ۵۰۰ میلادي کال کې هندي قومونو له شمال لوېديځ نه يرغل راوړ او د ګوپتانیانو ټول سیمه ییز حکومتونه يې راوپرزول او بله لړۍ د (**هارشا**) په نوم واکمنۍ ته ورسېده. په هندکې شاوخوا تر ۶۰۰ میلادي کال پورې درې دولتونو واکمني درلوده. چې له هغې ډلې څخه يو هم **راجپوتان** و چې د هند په شمال کې يې واک چلېده. هند د دې لړۍ د واکمنۍ په دوران کې د مسلمانانو د پرله پسې يرغلونو لاندې راغی. د هغوی يرغلونو تر هغه پورې دوام وکړ، چې په لسمې میلادي پېړۍ کې د **غزنويانو** او **غوريانو** تر مشرتابه لاندې خپلواک اسلامي دولتونه پر هند واکمن شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د هند د پخواني لرغوني مدنيت په اړه او دوهمه ډله دې د موریایانو په اړه لازم معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. کومې لرغونې سیمې د هند د لومړنيو مدنيتونو استازيتوب کوي، معرفي يې کړئ؟
۲. په لرغوني هند کې څو ټولنيزې طبقې موجودې وې؟ نومونه يې واخلئ.
۳. دګوپتانیانو مشهور امپراتور چې بودايي دين ته يې عقيده لرله څه نوميده؟ په لنډه ډول په موضوع باندې رڼا واچوئ.

د ټولګي نه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د هند او د هند د تاريخ په اړه د شاوخوا پوهانو او مشرانو نه پوښتنه وکړي او راټول شوي معلومات دې په لنډه توګه خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د چین د لرغوني مدنیت نه خبر یاست؟

تر تاریخ وړاندي دورې د چیني مجسمو انځور

د شلمې پېړۍ تر پیله پورې د چین د پخوانیو انسانانو د ژوندانه په اړه څېړنې نه وې پیل شوې. د چین وګړو باور درلود چې که څوک په تاریخي او لرغونو سیمو کې د سپړنو کار وکړي، هغه به په هغې ناروغۍ اخته شي چې له امله یې دا پخواني کسان مړه شوي، نو ځکه یې د څېړنو او سپړنو چارو ته اجازه نه ورکوله. د شلمې پېړۍ په سر کې په چین کې د ځینو لرغونو سیمو سروې پیل شوه چې په پایله کې د تاریخي او له تاریخه وړاندې دورو ډېر اثار په لاس راغلل.

د **جاوکوتیان** په سمڅو کې د چیني انسانانو نمونې په لاس راغلې دي. دغه لرغوني سیمې د **پکن** ښار ته څېرمه پرتې دي. د لرغون پوهانو په باور چیني انسانانو شاوخوا پنځه ویشت زره کاله پخوا د همدې پکن په سیمو کې ژوند کاوه.

د چین په نورو لرغونو سیمو کې د **یانګ شاي** په نامه د انساني کلتور بېلګې کشف شوې چې د هغه تاریخ له میلاده څلور زره کاله پخوا ته رسېږي.

د چین د خلکو لومړنۍ امپراتورۍ د **شانګانو** په نامه یاده شوې چې دې لړۍ له میلاده اولس پېړۍ

وړاندې بیا تر لسمې پېړۍ پورې د چین پر لوی هیواد واکمني درلوده. په چین کې د ستورو د پېژندګلوۍ لومړنۍ نښې د شانګانو په دورې پورې اړه لري. سربېره پر دې یې د شپو او ورځو، د میاشتو د وېش سیستم هم کارولی دی.
د چین د تاریخ یوه بله پخوانۍ مهمه کورنۍ د **چوکورنۍ** وه. له دولسمې پېړۍ څخه وروسته د شانګانو دولت مخ په ړنګېدو شو. او د چو کورنۍ د پیدایښت زمینه برابره شوه. د چو قبیلې مشر د (**اوووانګ**) په نوم تر میلاد وړاندې لسمې پېړۍ کې د شانګانو دولت ته ماتې ورکړه.
د چو کورنۍ د امپراتورۍ په پراختیا کې ډېر زیار وویست. د خپلې شاوخوا سیمه ییزو حکومتونو ډېرې سیمې یې ونیولې تر اومې پېړۍ پخوا تر میلاده د هغوی واکمنۍ دوام درلود. د چو کورنۍ په وروستني دوران کې د هغوی تر واکمنۍ لاندې ځمکو کې تر یو زر زیات سیمه ییز حکومتونه جوړ شول چې په خپلو کې به هر وخت سره جنګېدل. په دې ترتیب د چو کورنۍ اولادونو د میلاد دمخه تر دوهمې پېړۍ پورې د چین په بېلا بېلو سیمو کې واکمني درلوده. د چو کورنۍ د واکمنۍ څخه وروسته د **تسه این** کورنۍ ته د واکمنۍ زمینه برابره شوه. هغوی د میلاده وړاندې د ۲۴۶ تر ۲۰۷ پورې د چو د امپراتورۍ په زیاتو سیمو واکمني ترلاسه کړه.
د (**هوان یې**) په نامه ددې لړۍ لومړني پاچا واک ترلاسه کړ. او نوي قوانین یې خپاره کړل. هغه چین په شپږ دېرش ولایتونو ووېشه. پخواني القاب یې له منځه یوړل. چیني ټولنه یې پر دوو برخو ووېشله چې د **خواصو** او **عوامو** د طبقو په نامه یادېدلې. د پخوانیو او وروستیو **هانانو**کورنۍ د **تسه این** پر پاتې شوې امپراتورۍ تر ۲۲۰ میلادي کال پورې واکمني وکړه چې د چین په تاریخ کې د منځنیو پېړیو د دورې پیل پېژندل شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په چین کې د ډېر پخواني انسان په اړه معلومات ورکړي او دوهمه ډله دې د چین د پخواني تاریخ د درې مهمو کورنیو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. ولې په چین کې لرغوني ښارونه وروسته پیل شوي؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.
۲. د چین تر ټولو پخوانیو انسانانو چېرې ژوند کاوه؟
۳. د چین په پخواني تاریخ کې درې مهمې کورنۍ په لنډه توګه معرفي کړئ.

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د چین او چیني توکو په اړه د خپلو مشرانو نه وپوښتي او خپل معلومات دې ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا پوهېږئ چې پخواني يوناني تمدن څنګه پيل شو ؟

د لرغوني يونان يوه آبده

يوناني تاريخ ليکونکي توسيديدس چې څلور پېړۍ پخوا تر ميلاده يې ژوند کاوه باور درلود چې د پخوانيو کليو او ښارونو پاتې شونې د هغو مخکنيو قومونو چې پخوا يې ژوند کاوه، دکارونو زيږنده دي، چې د خلکو ډېرې فولکلوريکې کيسې داستانونه او بحثونه په هغو پورې اړه لري. په نولسمې پېړۍ کې څېړنې او تحقيقات د پخوانيو يوناني خلکو او د مديترانې د ځنډو د وګړو په اړه د داستانونو او څېړنو له مخې پيل شوي دي.

د (ميسني) دوران د يوناني تمدن او پخواني کرت ځلانده تاريخ دی. دغه تمدن پخوا تر ميلاده په شپاړسمې پيړۍ کې پيل شو او تر لسمې پېړۍ پورې يې دوام درلود. دغه تمدن د اخه يې تبر پورې اړه درلوده چې د (پليپونيز) وګړو ونښتل او ډېرې سيمې يې ونيولې. هغوی بزګران وو. غنم، اوربشې او جوار يې کرل او د برونزو د وسايلو نه يې ګټه اخيستله. د ښارونو د دفاع لپاره به يې جګ دېوالونه جوړول. دا دوران له ميلاده دمخه په لسمې پيړۍ کې د (دوريانو) د يرغل په پايله کې پای ته ورسېد.

دوریان لس پېړۍ پخوا تر میلاده پر لرغوني یونان هم واکمن شول. ځینې مؤرخین دغه دوره د اوسپنې د دورې پیل هم بولي. سره له دې چې دوریانو دکلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کیسې چې د (**الیاد او ادیسه**) په نوم یادیږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. ړوند یوناني شاعر (**هومر**) دا حماسي داستانونه تنظیم کړي وو. دغو داستانونو له دولسمې نه تر اتمې پیړۍ پخوا تر میلاده زیاتې پېښې بیان کړي دي. د دوریانو د واکمنۍ سره جوخت په یونان کې د **اسپارتانو** د دولت بنسټ کېښودل شو. د لرغوني یونان د تمدن یوه ښکاره ځانګړتیا د ډېرو خدای ګوټو شتون و. چې د یوناني کیسو له لارې یې شهرت موندلی و.

په یونان کې د پراختیا غوښتنې خوځښتونه له میلاد دمخه له شپږمې او پنځمې پیړۍ سره مصادف و. د **هلني** مهاجرینو د مهم مرکز بنسټ د شپږمې پیړۍ په اوله نیمایي کې د تورې سمندرګي په شمال کې کېښودل شو.

د پنځمې میلادي پېړۍ په وروستیو کې د **پارسیانو** او **یونانیانو** ترمنځ یو په بل پسې جګړې ونښتې. دغو جګړو تر ډېرې مودې دوام درلود. تر هغې پورې چې **مقدوني سکندر** له (۳۳۶ تر ۳۲۳ پخوا تر میلاده) پر **هخامنشیانو** بری وموند او لویه امپراتوري یې منځته راوړه. وروسته له سکندر یوناني امپراتورۍ تجزیه شوه.

د یوناني امپراتورۍ د تجزیې پر مهال د رومي امپراتورۍ غوړېدو او پراختیا ته زمینه برابره شوه چې تفصیل به یې د روم مدنیت تر سرلیک لاندې ولولو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د توسیدیدس د نظریاتو په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د هومر په اړه خپل معلومات بیان کړي.

پوښتنې:

۱- توسیدیدس څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲- میسینیانو څه ډول تمدن درلود؟ خپل معلومات ولیکئ.

۳- د دوریانو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

د ټولګي نه دباندې فعالیت:

هر یو زده کوونکی دې د سکندر د امپراتورۍ نقشه د خپلو معلوماتو پر بنسټ په خپلې کتابچې کې انځور او په ټولګي کې دې نورو ته وښایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آيا اوريدلي مو دي چي دپخواني روم امپراتورانو ته يي داروپا حکمرو آيان ويل؟

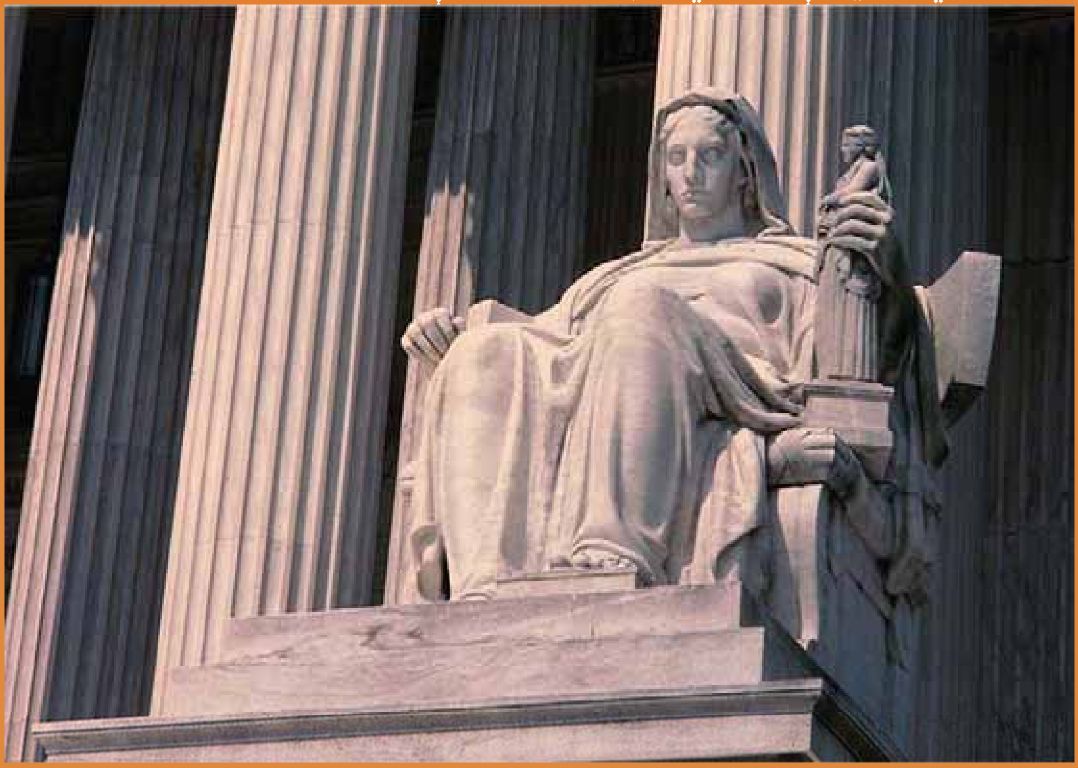

د لرغوني روم يوه مجسمه

په تېر درس کې مو ولوستل چې د يوناني امپراتورۍ تر پرزېدلو وروسته د روم امپراتورۍ د پراختيا لپاره زمينه برابره شوه.

لس پېړۍ وړاندې تر ميلاده د **روم** د ښار او خوا يو شمېر مېشت قومونه سره يو شول چې د **لاتينيانو** په نوم يې شهرت وموند. دغو وګړو په وروستيو کې د **اتروسکايانو** سره يوځای شاهي نظام رامنځته کړ چې له ميلاده وړاندې تر ۵۰۹ کاله پورې يې دوام وکړ. همدې قومونو ۲۶۵ کاله پخوا تر ميلاد په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښود، چې د واک درې څانګې يې درلودې:

۱- مشرانو مجلس.
۲- سنتوري يا سل کسيزه شورا.
۳- قبايلي جرګه.

روميانو تر ميلاد ۱۴۹ کاله پخوا يو ځل بيا د **يونان** پر مرکزي سيمو يرغل وکړ او د يونان **مقدوني** ښارې يې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوست او د خپلې امپراتورۍ د پراختيا لپاره له ميلاده ۱۳۳ کاله وړاندې د يونان له کرښې تېر شول او اوسنۍ ترکيه يې ونيوله. روميانو د لوېديځ پر لور هم پرمختګ درلود. په همغه کال يې **هسپانيا** هم په خپلې واکمنۍ کې شامله کړه. وروسته له هغه رومي امپراتوران د ځواک لوړو پوړيو ته ورسېدل.

نژدې دوه سوه کاله کې د روم د امپراتورۍ په سياسي او ټولنيز وضعيت کې ډېرې پېښې وشوې، بېلا بېل امپراتوران يو په بل پسې واک ته ورسېدل، چې د تر ټولو مشهورو امپراتورانو نومونه په جدول کې لوستلای شئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

	د واکمنۍ کلونه	د هغې دورې ځانګړتیاوې
سناتور سولا	له ۷۹ نه تر ۸۸ پخوا تر میلاده	جنګي دیکتاتور او امپراتور و، چې یوشمېر پاتریسانان یې ووژل.
درې کسیزه حکومت (سزار، پمپی او تراسوس)	له ۴۹ نه تر ۶۰ پخوا تر میلاده	د خبرو اترو په پایله کې دغې درې کسیزې ډلې ګډ حکومت جوړ کړ. چې د (تریوم ویرات) په نوم یادېده په دې موده کې سزار یوه مشهوره نجلۍ د کلوپاترا په نامه د مصر پر تخت کښېنوله.
دوهم درې کسیزه حکومت (مارک، انتوان او اکتایوس)	له ۴۳ پخوا تر میلاده تر ۲۷ پخوا تر میلاده	دغو درې واړو د سزار تر وژلو وروسته د دوو تنو پاتریسانو په وسیله واک په لاس کې ونیو.
مقدس امپراتور یا اکتایوس	له ۲۷ پخوا تر میلاده تر ۱۴ میلادي کاله پورې	د روم ځواکمن امپراتور شمېرل کېده. د هغه په زمانه کې د ایتالیا شاهي نوم په امپراتورۍ بدل شو. هغه ته یې د اګوست سزار لقب هم ورکړی و.
ژولن امپراتوران (تیبریوس، کالي ګولا، کلودیوس او نرن حکومت)	له ۱۴ میلادي نه تر ۹۴ میلادي کاله پورې	دغه څلور واړه واکمنان د ژول سزار د کورنۍ څخه وو. چې د روم د امپراتورۍ په پراختیا کې یې لوی لاس درلود.
نیکوکاره امپراتوران (نروا، تراژن، هادریان، مارکوس او رولیوس)	د ۹۶ میلادي کال نه تر ۱۳۸ میلادي کاله پورې	د روم امپراتوران په دې موده کې د خپلې واکمنۍ لوړ پړاو ته رسېدلي وو.

د روم وروستني امپراتور **مارکوس** او **رلوس** و. چې له ۱۶۱ تر ۱۸۰ میلادي کال پورې د روم بشپړ واکمن و. وروسته د **کامودیوس** په نوم یو تن واک ته ورسید. کامودیوس فاسد او ناپوه سړی و. د ده د واکمنۍ په دوران کې د روم د امپراتورۍ د راپرزېدلو زمینه برابره شوه.

له ۲۳۵ میلادي کال نه تر ۲۸۴ میلادي کاله پورې شل تنه رومي شاهان واک ته ورسېدل. ترڅو چې د روم امپراتوري په ۳۹۵ میلادي کال کې پر دوو برخو ووېشل شوه چې د ختیځ او لوېدیځ روم په نامه یاد شوي. چې په نورو بحثونو کې به یې ولولئ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د لومړني جمهوریت په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د روم د وروستني امپراتور په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

۱. لومړنی رومي جمهوریت د کومو واکمنو مراجعو په وسیله اداره کېده؟ نوم یې واخلئ.
۲. رومیانو مقدونیه په کوم کال کې ونیوله؟
۳. د روم وروستنی واکمن امپراتور څوک و؟ خپل معلومات د هغه په اړه ولیکئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو پر بنسټ د روم د امپراتورۍ نقشه په خپلو کتابچو کې ولیکي او په ټولګي کې دې نورو ته ونښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د اسلام تاریخ

- ایا پوهېږئ چې د اسلام مبارک دین د مخه د عربستان وضع څنګه وه؟
- د لوی ښښتن د استازي حضرت محمد مصطفي (ص) له ژوند سره زیات اشنا شئ.
- ایا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او سوبو په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهیږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو ؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- ایا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پېښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علی کرم الله وجهه د خلافت دوران څرنګه تېر شو ؟
- ایا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنګه له منځه ولاړ ؟
- ایا پوهیږئ چې له امویانو نه عباسیانو ته واک څرنګه ولېږدول شو ؟
- د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکی موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي له اسلامه د مخه د عربو په ژوند او حالاتو باندې پوهیږي؛ د اسلام د ستر نبي حضرت محمد مصطفی (ص) ژوند لیک لولي او زده کوي یې؛ همدارنګه د اسلام د مبارک دین د پیل دکلونو پر مهال له تولنیزو سمونونو او غزاګانو سره اشنایي پیدا کوي؛ د راشدینو خلفاوو له دوران سره اشنا کیږي؛ د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د دوران له پېښو خبریږي؛ د اسلام د دویم خلیفه حضرت عمر فاروق (رض) د زماني پېښې او جریانات زده کوي؛ د حضرت عثمان (رض) د مهال له پېښو سره اشنا کیږي؛ سربېره پر دې د حضرت علی کرم الله وجهه د زماني له پېښو خبریږي.

همدا راز اموي کورنی ته د واک د لېږد له څرنګوالي او د هغې دورې د مهمو خلفاوو په اړه معلومات ترلاسه کوي او د امویانو پر ضد د وګړنیزو پاڅونونو او د هغوی له راپرځېدو سره اشنا کېږي. سربېره پردې د عباسیانو د دورې د مشهورو خلفاوو له پرمختیا او ځوړتیا سره اشنايي پیدا کوي.

ایا پوهېږئ چې د عربستان اوضاع د اسلام له مبارک دین څخه وړاندې څرنګه وه؟

د اسلام مبارک دین څخه وړاندې د اعرابو د مذهبي دودونو یو انځور

د اسلام د مبارک دین له راڅرګندېدو دمخه د **عربستان** وګړو او د نړۍ د ډېرو هېوادونو وګړو پر شرک او خرافاتو عقیده درلوده. تر اسلام وړاندې به په عربستان کې هرې قبیلې ځانته بت جوړاوه او د هغه عبادت به یې کاوه. او العیاذ باالله هغه به یې خپل خدای ګاڼه. په خپلو عقیدو کې به یې موهوماتو او جادو ته ډېر ارزښت ورکاوه. په ټولیز ډول یې د بې باورۍ او بې عدالتۍ په حالت او د جهل او ناپوهۍ په چاپېریال کې ژوندکاوه.

پر یو بل یې اعتماد او باور نه درلود. له خپلو مېرمنو سره یې غیر انساني چلند درلود. ښځې یې له هر ډول انساني او بشري حقونو بې برخې کړې وې. یوشمېر کورنیو به نوې زېږېدلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې.

د شتمنو او بډایو کسانو ترمنځ اخلاقي فساد دود و. جواري (قمار) او شراب څښل د اشرافو د زامنو ورځني عادت شوي و. دوی د مال او شتو د لاس ته راوړلو لپاره هر ډول غیرانساني او غیراخلاقي عمل ترسره کاوه. قوانین یوازې او یوازې د زورواکو د حقونو د دفاع لپاره کارېدل. زورورو به قوانین رامنځ ته

کول او هغه به يې د مظلومو او بېوزلو خلکو پر ضد کارول.

د قبايلو د مشرانو ترمنځ لاسليک شوي تړونونه د هغې زمانې دوديز قوانين و. د قبايلو غړي مصؤن او خوندي و، او د لاسليک شويو تړونونو پر بنسټ يې خپل حقونه ترلاسه کول. د قبايلو د غړو ترمنځ درنښت او ارزښت هم د تړونونو پر بنسټ و. هغو کسانو چې د قبيلې غړيتوب يې نه درلود له ټولو حقونو او امتيازاتو بې برخي و. ددې ډول خلکو پر مالونو او حقونو باندې تېري جايز ګڼل کېده.

ددغو ټولو اخلاقي، ټولنيزو انحرافاتو، ناپوهيو، ظلمونو او نابرابريو د له منځه وړلو لپاره د اسلام مبارک دين د لوی څښتن (ج) له لوري د **نبي کريم حضرت محمد مصطفی (ص)** په واسطه د ځمکې د مخ ټولو انسانانو لپاره نازل شو. حضرت محمد (ص) خلک د لوی څښتن د وحدانيت د منلو په لور راوبلل. شرک او په خپل لاس د جوړو شو و بتانو عبادت يې منع کړ او د مسلمانانو ترمنځ يې ټولنيز باور، عدالت، برابري او وروروولي منځته راوړه.

د نجونو ژوندي ښخول او د هغوی پر انساني او ټولنيزو حقونو باندې تېري يې منع کړ. له مړيانو سره کړو وړو ته يې د هغوی په ګټه بدلون ورکړ. په عمومي توګه ويلای شو چې د اسلام مبارک دين يو الهي بشپړ دين دی، چې د لوی څښتن له لوري د ځمکې د مخ د ټولو انسانانو د اصلاح او روښانولو لپاره له حضرت محمد مصطفي (ص) لخوا ابلاغ شوی دی.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې په عربستان کې د جهالت او ناپوهۍ د دوران په اړه بحث وکړي او دويمه ډله دې هغه تغيرات او سمونونه شرح کړي چې د اسلام د مبارک دين له څرګنديدو وروسته منځته راغلل.

پوښتنې:

- په عربستان کې له اسلامه وړاندې هرې قبيلې ځانته ..... جوړاوه او د هغه عبادت به يې کاوه.
- د اسلام مبارک دين خلک .... ته رابلل.
- اسلام د الله پاک يو بشپړ .... دی.

له ټولګي څخه بهر کړنې:

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه وپوښتي چې د اسلام مبارک دين تر نازليدو راوروسته د انسانانو په ژوندکې کوم بدلونونه راغلي دي. تر لاسه شوي معلومات دې ټولګيوالو ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام دستر پیغمبر حضرت محمد (ص) له مبارک ژوند سره بنه آشنا شئ (له ۵۷۱ نه تر ۶۳۴ زیږیز (میلادي) کال پورې)

په مدینې منورې کې د نبوي جومات یو انځور

د بشري ټولنې ستر لارښود **حضرت محمد مصطفیٰ** (ص) د **عبدالله** زوی د **عبدالمطلب** لمسی و. په **۵۷۱** زکال کې یې نړۍ په خپل ولادت سره منوره کړه. د ده مبارکه مور بي بي **امنه** او رضاعي مور یې بي بي **حلیمه** (رض) نومېده.

د حضرت نبي کریم (ص) پلار ده له تولد څخه دمخه وفات شوی دی، په شپږ کلنۍ کې یې مور وفات شوه او په اته کلنۍ کې یې نیکه هم له لاسه ورکړ. له دې وروسته ده پالنه د ده تره ابو طالب په غاړه شوه.

حضرت نبي کریم (ص) په پنځه ویشت کلنۍ کې له **بي بي خدیجې** (رض) سره، چې یوه پتمنه او عزتمنه میرمن وه، واده وکړ. په اسلامي نړۍ کې دا لومړنۍ میرمن وه چې ایمان یې راوړ او د اسلام په مبارک دین مشرفه شوه.

د حضرت رسول اکرم (ص) د کابو ټولو اولادونو مور همدا بي بي خدیجه (رض) وه. یوازې **حضرت ابراهیم** د نبي کریم (ص) هغه زوی و چې مور یې **بي بي ماریه قبطیه** (رض) نومېده.

د حضرت محمد مصطفي (ص) په ژوند کې په پیغمبرۍ باندې تر بعثت دمخه ډېرې مهمې پېښې وشوې چې له امله یې د هغه حضرت محمد (ص) لوړ شخصیت د مکې او عربو خلکو په منځ کې غوره او لوړ شو.

د حضرت نبي کریم (ص) ربښتینولي او امین توب د دوی په شریفانه ژوند کې ددې لامل وګرځید چې حضرت بي بي خدیجه (رض) یې د خپلو سوداګریزو چارو د سمون لپاره غوره کړي. په مکې کې د کعبې

شریفې په دېوال کې د **حجرالاسود** د ډبرې بېرته اېښودل او ځای په ځای کول هغه بله پېښه ده چې حضرت رسول کریم (ص) ته یې د یوه ډېر مدبر شخصیت په توګه شهرت ورکړ.

د حجرالاسود د ډبرې د بیا ځای په ځای کولو په اړوند د عربو دوه قومونه یو له بل سره په شخړې ته سره نږدې شوي و. خو حضرت رسول اکرم (ص) په خپلې ځانګړې پوهې او خاص تدبیر سره دغه لانجه حل کړه. د حجرالاسود ډبره یې په یوه ستر ځادر کې کېښوده او د ښکېلو قومونو مشرانو ته یې لارښوونه وکړه چې هغه له څلورو خواو و (پیڅکو) څخه ونیسي او له ځایه یې او چته کړي بیا په خپله حضرت نبي کریم (ص) دغه مبارکه ډبره له ځادر څخه را واخیسته او د دېوال په ټاکلي ځای کې یې کېښوده چې په دې توګه د دوو لویو قومونو ترمنځ د لویې لانجې مخنیوی وشو.

د حضرت محمد مصطفی (ص) سپېڅلې شجره

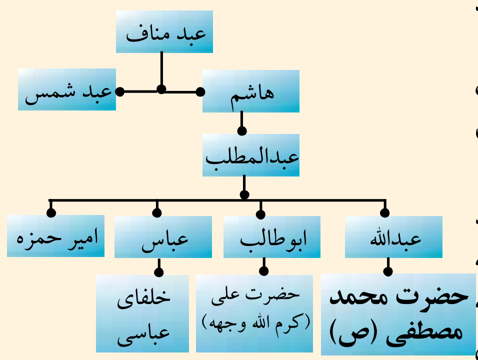

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) څلوېښت کلن و چې په نبوت مبعوث شو دغه ستر امانت د لوی څښتن له لوري د **حضرت جبرائیل امین** (ع) په وسیله دوی ته ور رسول شو.

حضرت محمد مصطفی (ص) د اسلام مبارک دین ته د بلنې په لومړیو کلونو کې زیاتې ستونزې وګاللې. خو له دې ټولو سره سره یې پرته له ځنډه د اسلام مبارک دین په خپرېدو کې پرله پسې زیار ویست. د نارینه وو له ډلې څخه **حضرت ابو بکر صدیق** (رض) او د ځوانانو له ډلې **حضرت علي کرم الله وجهه** لومړني اشخاص وو چې د اسلام په مبارک دین مشرف شول.

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ۶۲۱- ۶۲۲ زکال کې له مکې معظمې څخه مدینې منورې ته هجرت وکړ چې بیا همدغه هجرت د اسلامي نړۍ د تاریخ پیل وګرځېده.

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ۶۳ کلنۍ کې هغه مهال چې له **حجة الوداع** څخه راستون شو له لږې مودې وروسته یې له دې فاني نړۍ رحلت وکړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت محمد (ص) د شجرې او کورنۍ په اړه او دویمه ډله دې د اسلامي نړۍ د لومړنیو مسلمانانو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

- حضرت جبرائیل (ع) د خدای (ج) له لوري حضرت محمد (ص) ته څه پیغام راوړ؟
- حضرت محمد (ص) څو کلن و چې په پیغمبرۍ مبعوث شو؟
- د حضرت محمد (ص) د شجرې په اړه څه معلومات لرئ ویې لیکئ؟

له ټولګي څخه بهر کړنې:

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له ملا امام څخه د حضرت محمد (ص) د ژوند او اخلاقي ښېګڼو په اړه معلومات ترلاسه کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د اسلام د صدر د غزاگانو او فتوحاتو په اړه معلومات لرئ؟

د غزاگانو یو رسم شوی انځور

د لوی څښتن د حکم او د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) د پرله پسې بلنې له امله د مکې معظمې او مدینې منورې ډېر شمېر وګړي د اسلام په مبارک دین مشرف شول د اسلام مبارک دین له یوې ورځې څخه بلې ته پیاوړی کېده.

مشرکینو هڅه کوله چې د اسلام د دین د پرمختګ مخنیوی وکړي. ډول ډول خنډونه یې رامنځته کول. له مسلمانانو سره یې اړیکې پرې کړې. د مسلمینو کورونه یې محاصره کړل او هم به یې مسلمانان په یوازې او ډله ییزه توګه ځورول. دغه ډول بندیزونو او ګواښونو سره سره بیا هم خلکو له یوې ورځې نه بلې ته اسلام ته مخه کوله. مسلمانان د ومره زیات شول چې نور یې د ځانه دفاع کولای شو ای او هم یې دا توان وموند چې د مشرکینو د تېري د مخنیوي په منظور د غزاګانو ډګر ته ودانګي. یو شمېر غزاګانې پېښې شوې چې په لنډه توګه یې د خو یادونه کوو.

د بدر غزوه:

د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ لومړنۍ غزا د بدر په نامه یاده شوې ده. دا غزا د هجرت په دویم کال مدینې ته نږدې د بدر په سیمې کې پېښه شوه چې مسلمانان پر مشرکینو بریالي شول. دا د جګړې په ډګر کې د مسلمانانو په ګټه لومړنۍ سوبه او فتح شمېرل کېږي. که څه هم په دې جګړې کې د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنه او د مشرکینو شمېر کابو ۱۰۰۰ تنو ته رسېده او یوه نابرابره جګړه وه، خو د لوی څښتن (ج) په مرسته مسلمانان بریالي شول.

د احد غزا:

د احد غزا د مسلمانانو یوه مشهوره غزا ده. دغه غزا په دریم هجري کال کې پېښه شوې، چې له امله یې د مکې مشرکینو ته ډېره مرګ ژوبله اوښتې وه. بله غزا چې د حضرت محمد رسول الله (ص) په ژوندکې پېښه شوې ده د

خندق په نامه يادېږي. په دې غزا کې مشرکينو په يرغلونو پيل وکړ. خو هېڅ ډول بريالیتوب يې ترلاسه نه کړ. دغه غزا په اووم هجري کال کې واقع شوه.
د مسلمانانو او مشرکينو ترمنځ يوه بله مهمه غزا د **موته غزا** وه چې په اتم هجري کال کې پېښه شوه. په دې غزا کې حضرت **خالد بن وليد** (رض) ډېر ارزښتمن رول ولوباوه.

د مکې معظمې فتح:

د مسلمانانو يوه ډېره ستره بريا همدا د **مکې معظمې فتح** وه، چې په اتم هجري کال کې پېښه شوه. له شک پرته مسلمانان پر مشرکينو برلاسي و. ځکه نو مشرکينو د ډار احساس کاوه. په دې وخت کې حضرت محمد مصطفیٰ (ص) وويل: هرڅوک چې په کور کې وي او ور يې تړلی وي په امان کې دی. هرڅوک چې مسجد الحرام ته پناه يوسي په امان کې به وي او هرچا چې د **ابوسفيان** (رض) کور ته پناه يوړه په امان کې به پاتې شي. په دې ډول مسلمانان بې له کوم جنګ څخه د مکې معظمې سيمې ته ورننه شول او لويه سوبه يې په نصيب شوه.

د حُنين غزا:

دا غزا د مسلمانانو له ډېرو سترو غزاګانو څخه ګڼل کېږي. په دې غزا کې د مسلمانانو له لوري دولس زرو تنو ګډون کړی و، په داسې حال کې چې د مشرکانو شمېره څو چنده ډېره وه. د لوی څښتن (ج) د مرستې په برکت مشرکين په دې غزا کې هم له سختې ماتې سره مخامخ او مسلمانان بريالي شول.
د **حجة الوداع** پر مهال حضرت محمد مصطفیٰ (ص) مسلمانانو ته د حج شرايط او مراسم ورزده کړل او د جاهليت د زمانې ټول کړه وړه او ترونونه يې لغو او منع اعلان کړل. د مسلمانانو د يوشمېر غزاګانو او برياليتوبونو له امله د مسلمانانو په ټولنيز او سياسي ژوند کې مناسب او وړ شرايط منځته راغله.
د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) له رحلت نه د مخه د اسلام د مبارک دين نفوذ د مکې، مدينې او د عربي ټولنې په سيمو او ښارونو کې خپور شو. او د **جزيرة العرب** يو والي يې رامنځته کړ. دغو برياليتوبونو د نړۍ په کچه د يوه پياوړي او ځواکمن اسلامي حکومت د رامنځته کېدلو بنسټ کېښود، چې په راتلونکو لوستونو کې به يې ولولئ.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د مسلمانانو پر وړاندې د مشرکينو د ناوړه کړو وړو په اړه معلومات وړاندې کړي او دويمه ډله دې د مسلمانانو د غزاګانو په باره کې خپل معلومات ووايي.

پوښتنې:

۱- تاسو وواياست چې د اسلام مبارک دين د خپرېدلو په پيل کې د کفارو او مشرکينو کړه وړه د مسلمانانو په وړاندې څنګه وو؟
۲- د مسلمانانو او مشرکينو ترمنځ لومړنۍ غزا.........نومېده.
۳- د مشرکينو په وړاندې د مسلمانانو د څو غزاګانو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلې سيمې د جوماتونو له ملا امامه څخه د غزاګانو په اړه پوښتنې وکړي او بيا دې خپل دغه معلومات په ټولګي کې خپلو ټولګيوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهیږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو ؟

د ثور سموڅه
هغه ځای چې حضرت محمد(ص) او حضرت ابوبکرصدیق (رض) د مشرکینو څخه پناه وروړې وه.

د **حضرت ابوبکر صدیق** (رض) نوم عبدالله و. حضرت رسول اکرم (ص) هغه ته د **صدیق** لقب غوره کړ. د جاهلت په دورې کې یې نوم **عبدالکعبه** و. له **عام الفیل** نه دوه کاله وروسته په **مکه** کې نړۍ ته راغی. د ده شجره په شپږم نیکه کې حضرت نبي کریم (ص) ته رسیږي. د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) له رحلت نه وروسته دکډوالو او کوربنو (**مهاجرو او انصارو**) د یوې پراخې او عامې غونډې له لارې د اسلامي خلافت مقام د لومړني خلیفه په توګه غوره شو. دی د **راشدینو خلفاوو** له ډلې څخه لومړنی خلیفه و چې له یو ولسم نه تر دیارلسم هجري کاله پورې د خلیفه په توګه د مسلمانانو په چوپړ کې و. حضرت ابوبکر صدیق (رض) له غوره کېدو وروسته په خپلې لومړنۍ وینا کې چې د مسلمانانو غونډې ته یې وکړه و ویل: ((ای خلکو! تاسو چې زه د خلیفه په توګه غوره کړم. زه له تاسو نه څه ځانګړې لوړتیا نلرم. که ما ښه کارونه کول له ما سره ملتیا وکړئ او که بد کارونه مې کول منع مې کړئ. ستاسو ځواکمن زما په وړاندې ضعیف او ستاسو ضعیف ماته پیاوړی دی. په هر قوم کې چې ناوړه کارونه دود شي په بلاګانو اخته کېږي.))
حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خپل امارت په دوه کلنې دورې کې د ځینو قامونو د **ارتداد** مخه ونیوله. په دې مهال کې ځینو مرتدینو د نبوت دعوا وکړه. چې له دې ډلې کولای شو د **مسیلمه کذاب** نوم واخلو.
کذاب مسیلمه د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له خوا و وژل شو. او دده منونکي ېېرته د اسلام مبارک

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین ته راوګرځېدل.

حضرت ابوبکر صدیق (رض) مرتدانو ته په دې ټکو کې پیام واستاوه:((د ښښونکي او مهربان لوی څښتن په نامه!

د لوی څښتن او د هغه د ستر استازي د خلیفه له لوري د ابوبکر پیغام هر چا ته خاص دي، که عام مسلمین دي، که مرتدین. درود دې وي پر هغه چا چې د هدایت په لاره روان دی او له هدایته وروسته یې تیارې او ړندو لارو ته مخه نه ده کړې. زه واحد څښتن تعالی (ج) ستایم. او وایم چې له هغه نه پرته بل خدای نشته او حضرت محمد (ص) د هغه بنده او استازی دی. په هغه څه چې راوړې یې دي او نازل شویدي ایمان لرم او هرڅوک چې له منلو یې ډډه کوي، هغه کافر بولم او په وړاندې یې جهاد کوم.)) او ددې پیام په یوې برخې کې راغلي دي چې: (امابعد لوی څښتن جل جلاله په حقه سره حضرت محمد (ص) د خلکو د اصلاح لپاره واستاوه. چې ډاروونکی او زیری ورکوونکی وی. د الله پاک په اراده او غوښتنې سره خلک د هغه لور ته راوبولي او ټول انسانان له الله جل جلاله څخه وویروي لوی څښتن (ج) د هغه چا لاره سمه کړه چې د حضرت رسول کریم (ص) بلنه یې ومنله. او حضرت نبي کریم (ص) هغه وګړي چې له ده څخه یې مخ اړولي و. بیرته اسلام ته راواړول.

وروسته حضرت رسول اکرم په داسې حال کې چې د رب العزت امر یې پر ځای کړ خپل امت ته یې نصیحت وکړ او د لوی څښتن له لوري یې خپله دنده هغسې چې ښایي ترسره کړه او له دې فاني نړۍ څخه یې رحلت وکړ ...)

حضرت ابوبکر صدیق (رض) هغه وګړي چې د زکات د فریضې له اداکولو څخه یې ډډه کوله هم اصلاح کړل. د مسلمانانو د حاکمیت سیمه دحضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوران کې شام (اوسنۍ سوریې) او عراق ته ورسېده د **بین النهرین** د نیولو لپاره یې د **حضرت خالد بن ولید (رض)** تر مشرۍ لاندې یو لښکر واستاوه. او هغه سیمې یې هم د اسلامي حاکمیت په ولکې کې راوستې. د مسلمانانو د حاکمیت د سیمو په پراخولو کې حضرت خالد بن ولید (رض) ډېره ستره او د قدر وړ ونډه درلوده.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت دوره دوه کاله او څو میاشتې وه او په دیارلسم هجري کال کې وفات شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت د پیل په اړه څرګندونې وکړي او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د لومړنۍ وینا په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

- د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت د دورې په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ
- د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د لومړنۍ وینا په اړه خپل معلومات ولیکئ.
- د ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوران کې کومې سیمې د مسلمانانو تر ولکې لاندې راغلې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپل ملا امام څخه د اسلام د لومړني خلیفه حضرت ابوبکر صدیق (رض) د ژوندانه په اړه نور معلومات ترلاسه کړي او هغه دې په ټولګي کې زده کوونکو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه معلومات لرئ؟

بصره، د هغو ښارونو څخه ده چې د حضرت عمر فاروق(رض) د خلافت په دوره کې ودانه شوله

د حضرت ابوبکر صديق (رض) تر وفات وروسته، د خلافت دنده **حضرت عمر فاروق** (رض) ته ورسېده. نوموړی د مدينې منورې د ټولو مېشتو وګړو (انصارو او مهاجرينو) له خوا په يوه خوله او اتفاق د مسلمانانو په خلافت وټاکل شو. حضرت عمر فاروق بن خطاب (رض) د فجارو له جګړې نه څلور کاله د مخه په مکې مکرمې کې نړۍ ته راغي. دده شجره **کعب بن لوی** قريشي او بيا د **بني عدي** طايفې ته رسېږي. په ماشومتوب کې يې د خپل پلار پسونه پو ول. د جاهليت په دوره کې يې د قريشو د استازي په توګه د خپل منځي نښتو د له مينځه وړلو لپاره د يوه مصلح او سفير په توګه دنده ترسره کوله. په فصاحت او بلاغت کې يې ثاني نه درلود. له همدې امله يې په عربو کې ډېر نېک او ښه شهرت درلود. د حضرت رسول اکرم (ص) د بعثت نه شپږ کاله وروسته د اسلام په مبارک دين مُشرف شو. او د حضرت نبي کريم (ص) له ډېرو نژدې يارانو څخه و. کله چې د حضرت ابوبکر صديق (رض) ناروغي شدت وموند. نو مسلمانانو د يوه خليفه په فکر کې شو. په دې اړه يې له يو هو خلکو او له خپلو دوستانو څخه د حضرت عمر فاروق (رض) په اړه پوښتنې کولې. ټولو له څه هيلي او غرضه پرته د زړه له کومې په رښتينې توګه حضرت فاروق (رض) تائيداوه. يوه ورځ يې په همدې اړه له حضرت عثمان (رض) څخه وپوښتل. ده په ځواب کې و ويل: تاسو له موږ ټولو څخه ډېر د حضرت عمر (رض) په اړه معلومات لرئ او ښه يې پېژنئ، سختګير دی خو باطن يې له ځرګندې بڼې ډېر ښه دی. په موږ کې له عمر (رض) نه بل ډېر ښه څوک نشته.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وصیت سره سم د خلافت چارې حضرت عمر فاروق (رض) ته وسپارل شوې. په وصیت پاڼه کې راغلي و د بښونکي او مهربان خدای(ج) په نامه:

ما عمر بن خطاب(رض) پر تاسو امیر وټاکه. که چیرې یې نیکي وکړه او دباور او عدالت پر لارې ولاړ، دا هغه څه دي چې زه د هغه په اړه پوهېږم. او هغه فکر دی چې د هغه په اړه یې لرم. او که چیرې یې ظلم وکړ، حق ته یې بدلون ورکړ، زه په غیب نه پوهېږم زما نیت ښه دی او د هر چا چلند په هغه پورې اړه لري او هغوی چې تېرې او ناروا کوي، پوه به شي چې پایله یې څه ده.

د مسلمانانو سوبې دوام مومي:

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وفات نه وروسته حضرت عمر فاروق (رض) د اسلام دویم خلیفه په توګه د چارو واګې په لاس کې واخیستې. د مسلمانانو فاتح لښکر د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په زمانه کې تر **عراق** او د **ساسانیانو** دولت تر پولو پورې ورسېد. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د ایران وضع مغشوشه او متزلزله شوې وه تر هغه وروسته چې رومیانو د جنادین په جګړې کې ماتې وخوړه، د مسلمانانو ځواکونه د ایران پر لور وخوځېدل. د ایران د جګړې لپاره د مسلمانانو د ځواکونو مشر **حضرت سعد بن ابي وقاص (رض)** وټاکل شو. هغه په **قادسیې** کې له ایراني پوځونو سره مخامخ شو او هغوی ته یې سخته ماتې ورکړه. د قادسیې او جلولا له سوبو نه وروسته حضرت سعد بن ابي وقاص د کوفې د ښار د جوړېدو بنسټ کېښود.

له یوې مودې وروسته د **مداین** ښار، چې **دریم یزدګرد** یې دفاع کوله، د مسلمانانو په لاس فتح شو. ساساني دریم یزدګر تېښتې ته مخه کړه. دغو جګړو ځلور کاله دوام وموند چې په پای کې د **نهاوند** ښار د مسلمانانو لاس ته ورغی. مسلمانانو په دغې سوبې باندې **فتح الفتوح** نوم کېښود. له دې جګړې وروسته یزدګرد **خراسان** ته تېښته وکړه او په یو دیرشم هجري کال کې د یوه خراساني ژرنده ګر لخوا و وژل شو.

لنډه دا چې د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په لس نیمو کلو کې ډېرې ځمکې د مسلمانانو له خوا فتح شوې، چې پراخوالي یې د **مصر** له لوېدیځې برخې څخه نیولې بیا د **افغانستان** تر ختیځو برخو پورې رسېده. ددې دورې یوه بله مهمه چاره دا وه چې د مسلمانانو تاریخ د حضرت نبي کریم (ص) له هغه هجرت نه پیل شو چې له مکې نه یې د لومړي ځل لپاره په دایمي توګه هجرت وکړ. حضرت عمر فاروق (رض) د هجرت په ۲۳ کال کې د یوه مربي له خوا چې **ابو لؤلؤ** نومېده، د لمانځه د ادا کولو په حال کې په شهادت ورسېد. دده د خلافت په دوره کې مسلمه امت له فوق العاده سوکالۍ او عدالت څخه برخمن و.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عمر فاروق (رض) د ژوندانه په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د هغې دورې د فتوحاتو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

- حضرت عثمان (رض) د حضرت عمر فاروق په اړه حضرت ابوبکر صدیق (رض) ته څه وویل؟
- حضرت ابوبکر صدیق (رض) په څپل وروستني وصیت لیک کې څه لیکي و؟
- د فتح الفتوح په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د حضرت عمر فاروق (رض) د اخلاقو او فضایلو په اړه د خپلو ملا امامانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوري د پېښو په اړه معلومات لرئ؟

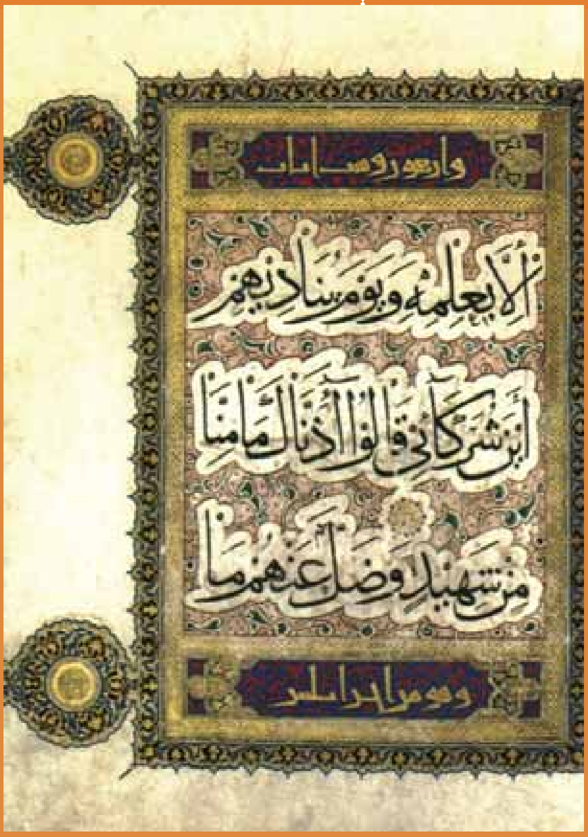

د قرآن عظیم الشان یوه پاڼه

حضرت عثمان (رض) **د عفان** زوی، او له **عام الفیل** نه پنځه کاله د مخه په **مکي مکرمې** کې زیږېدلی دی. د سخاوت ساری یې نه و او د یوه رحیم او مهربان شخصیت خښتن و. د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په واسطه د اسلام مبارک دین منلو ته وبلل شو، او مسلمان شو.
هغه شتمن و او خپله شتمني یې د اسلام په لاره کې وکاروله. د **بدر** له غزا څخه پرته په ټولو غزاګانو کې یې ګډون وکړ. د حضرت عمر فاروق (رض) له شهادته څخه وروسته د مسلمانانو له مشورې سره سم په ۲۳ هجري کال کې د اسلام د دریم خلیفه په توګه وټاکل شو. د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دوري کې د **ترکیې** زیاتې برخې او د **افریقې** ځینې برخې په اسلامي واکمنۍ کې شاملې شوې. دغه راز په دې دوره کې د **همدان، سکندریې** او **اذربایجان** بغاوتونه غلي کړای شول. د همدې خلیفه په وخت کې د **حضرت معاویه** (رض) په مشرۍ د سمندري ځواک تر نامه لاندې د سرتېرو یو ځانګړی ځواک رامنځته شو.
حضرت عثمان (رض) په خپل یوه لیک کې د وسله والو پوځونو مشرانو ته د عدالت او ولس سره د کړو وړو په اړه داسې ولیکل: ((لوی څښتن (ج) خلک په حق سره پیدا کړي او له حقه پرته نور

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه نه مني. حق واخلئ او حق ورکړئ، امانت مه خیانتوئ، د امانت بند مه شلوئ، که نه د هغو کسانو په ګناه کې به شریک اوسئ چې له تاسو وروسته په همدې لاره ځي. په عهد او تړون وفا وکړئ. په یتیم او په هغه چا چې له تاسو سره په تړون کې شریک او ګډ دی، ظلم او ناروا مه کوئ. هر څوک چې پر یتیم او شریک ظلم وکړي لوی څښتن (ج) د هغه دښمن دی.

د قرانکریم ټولونه:

د حضرت عثمان (رض) د خلافت د مهال له ډېرو سترو کارونو نه یو هم د قران عظیم الشان ټولونه وه. قران شریف د ۲۳ کلو په اوږدو کې د وخت د غوښتنې له مخې پر حضرت محمد (ص) نازل شو. د قران کریم مبارک ایتونه به اصحابو کرامو خپلو حافظو ته سپارل او یا به یې د ونو په پوستکو یا هډوکو باندې لیکل. د مسلمانانو او کفارو ترمنځ له څو غزاګانو او جګړو وروسته یو شمېر قاریان په شهادت ورسېدل. ځکه نو دا اړتیا محسوسه شوه چې قران کریم راټول او تدوین شي.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دورې کې قران کریم د مصحف په توګه ټول کړل شوي و، خو د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دوران کې قران شریف په کامل صورت د راویانو په واسطه د **حضرت زید بن ثابت (رض)** تر نظر لاندې چې د وحې د کاتبانو له ډلې و، په پوره ځیرتیا راټول او ولیکل شو.

له نورو نسخو سره له مقابلې څخه وروسته حضرت عثمان (رض) حکم وکړ چې ټولې پخوانۍ نسخې دې له منځه یوړلې شي.

حضرت عثمان (رض) په اویا کلنۍ کې په خلافت وټاکل شو. او د خلکو د ارامۍ او سوکالۍ لپاره یې ډېرې هڅې وکړې. حضرت عثمان (رض) دولس کاله خلافت وکړ او په ۳۶ هجري کال په داسې حال کې چې د پاک قران په تلاوت لګیا و. د یوه تن باغي له خوا په شهادت ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان (رض) د شخصیت په اړه بحث وکړي او دویمه ډله دې د هغې دورې د سترو کارونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

- د حضرت عثمان (رض) د شخصیت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- پاک قران د اسلام د کوم خلیفه په وخت کې راټول شو ؟
- حضرت عثمان (رض) څو کاله خلافت وکړ ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپل چاپیریال له ملا امامانو څخه د اسلام د دریم خلیفه په اړه معلومات راټول او هغه دې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت علی کرم الله وجهه خلافت څرنګه تېر شو ؟

دکوفي جومات
د حضرت علي (کرم الله وجهه) د خلافت مرکز

حضرت علی کرم الله وجهه د ابي طالب زوی، د **عبدالمطلب** لمسی، د **بني هاشم** له قبیلې او د **قریشو** له قام څخه و. سربېره پر دې چې د حضرت محمد مصطفی (ص) د تره زوی و، د هغه زوم هم و. له هجرته یو وېشت کاله د مخه په مکې مکرمې کې وزېږېد. د قحطۍ په کال کې حضرت علی کرم الله وجهه دیوې مودې لپاره له حضرت نبي کریم (ص) سره و. وروسته له هغې چې حضرت رسول اکرم (ص) په نبوت مبعوث شو، حضرت علی کرم الله وجهه لس کلن و چې د اسلام په مبارک دین مشرف شو.

حضرت علی کرم الله وجهه د خلکو ترمنځ په عدل، باور، انصاف او ذکاوت مشهور و. هغه وخت چې مشرکینو د حضرت محمد مصطفی (ص) پر کور یرغل وکړ، هغه مهال حضرت علی کرم الله وجهه د حضرت نبي کریم(ص) د خوب پر تخت ویده شو او په دې ترتیب مشرکین خپلې هیلې ته ونه رسېدل. د حضرت عثمان (رض) له شهادت څخه وروسته په **٣٦** هجري کال کې د مسلمانانو د یوې غونډې د پرېکړې پر بنسټ د اسلامي نړۍ د خلیفه په توګه غوره او وټاکل شو. دی د ځینو مسلمانو مشرانو له خوا د یو لړ زیاتو ستونزو او مخالفتونو سره مخامخ شو. د همدغو مخالفتونو په پایله کې د مسلمانانو ترمنځ دوه جنګونه پېښ شول، چې یو یې د **جمل** او بل یې د **صفین** په نامه یاد شوي دي.

د جمل جګړه:

دغه جنګ په **بصرې** کې پېښ شو. په دې جنګ کې **بي بي عايشې** (رض) د حضرت محمد مصطفی (ص) مطهرې مېرمنې هم ګډون کړی و. په دې جګړه کې بي بي عايشه (رض) په اوښ سپره وه، نو ځکه يې دغه جګړه جمل يا اوښ نوموليې ده.

د صفين جګړه:

دغه جګړه د **صفين** په سيمې کې د حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت **معاويه** (رض) ترمنځ په او ه دېرشم هجري کال کې پېښه شوه، او وه ورځې يې دوام وکړ. له هغه وروسته جګړه سړه شوه او دوه تنه د خبرو اترو لپاره وټاکل شول. حضرت علی کرم الله وجهه حضرت **ابوموسي اشعري** (رض) د خپل استازي په توګه وټاکه او د حضرت معاويه (رض) له خوا **عمرو بن العاص** (رض) غوره شو. د خبرو اترو په پايله کې دواړه لوري په دې سلا شول چې حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت معاويه (رض) دواړه له واکه لرې شي او په عوض يې يو درېم تن د مسلمانانو له خوا د خلافت لپاره وټاکل شي. حضرت عمرو (رض) حضرت ابو موسي اشعري (رض) ته وويل چې ولاړ شه او دغه پرېکړه اعلان کړه. حضرت ابوموسی (رض) راغی او پرېکړه يې داسې اعلان کړه.

موږ پرېکړه وکړه چې حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت معاويه (رض) دواړه له واکه لرې کوو. تاسې مسلمانان له خپله منځه يو بل څوک د خلافت لپاره غوره کړئ. له حضرت ابو موسی اشعري (رض) وروسته عمرو (رض) په خپل ځای ودرېد او ويې ويل:

اې خلکو تاسو واورېدل. چې حضرت ابو موسی اشعري (رض) خپل يار لرې کړ. زه هم د هغه يار لرې کوم او د هغه پر ځای معاويه خلافت ته منصوبوم. په دې توګه د حضرت معاويه (رض) پلويانو خبرې اترې د ځان په ګټه اعلان کړې.

د خوارجو څرګندېدل:

دا يوه بله پېښه ده چې د صفين له جګړې څخه وروسته واقع شوه. **خوارج** سياسي عقيدتي ډله وه چې د اسلام په سياسي او ټولنيز تاريخ کې يې ونډه درلوده. دوی د حضرت علی کرم الله وجهه له پلويانو څخه و، او پر هغه ترون يې نيوکه (اعتراض) درلوده چې حضرت علی کرم الله وجهه له حضرت معاويه (رض) سره د خبرو اترو لپاره کړې و. دوی له دې نيوکې څخه وروسته د حضرت علی کرم الله وجهه ديارانو له ډلې څخه ووتل او په همدې بنسټ په خوارج معروف او مشهور شول.

حضرت علی کرم الله وجهه په عمومي توګه پنځه کاله د مسلمانانو خلافت وکړ. د هجرت په څلوېښتم کال د خوارجو د طايفې ديوه تن له لوري چې **عبدالرحمن بن ملجم** نومېده، تېې او دوه ورځې وروسته د همغو ټپونو له امله په شهادت ورسېد. او په دې ډول د راشدينو خلفاو دوران هم پای ته ورسېد.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکې دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت علی کرم الله وجهه د شخصيت په اړه خپل معلومات و وايي. او دويمه ډله دې د صفين د جګړې په اړه معلومات له خپلو ټولګيوالو سره شريک کړي.

پوښتنې:

- د حضرت علی کرم الله وجهه د کورنۍ او په خپله د ده د شخصيت په اړه څه معلومات لرئ؟ بيان يې کړئ.
- د جمل د جګړې په اړه څه معلومات لرئ؟ وې ليکئ.
- خوارج څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې هر يو د خپل ملا امام څخه د حضرت علی کرم الله وجهه د شخصيت په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې خپلو ټولګيوالو ته و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟

د امیر معاویه له دورې مسکوکات

په پخواني لوست کې راغلي و چې حضرت علی کرم الله وجهه د یوه تن خوارج له خوا په شهادت ورسېد. په دې مهال کې د **شام** اوسېدونکي د حضرت معاویه (رض) په شاوخوا راټول او یو نوی مرکز یې جوړ کړ. حضرت **معاویه** (رض) د **ابو سفیان** (رض) زوی او د **حرب** لمسی و. له هجرته پنځلس کاله د مخه په مکې مکرمې کې زېږېدلی دی. د ده پلار ابوسفیان د مخه تردې چې مسلمان شي د حضرت محمد (ص) د ډېرو کلکو مخالفانو له ډلې شمېرل کېده. د ابوسفیان له مسلمانېدو سره د ده مېرمن او اولادونه هم د اسلام په مبین دین مشرف شول.

حضرت معاویه درویشت کلن و چې حضرت محمد (ص) هغه د خپل کاتب په توګه وټاکه. د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په زمانه کې د حضرت معاویه (رض) ورور یزید بن ابو سفیان د شام سرلښکر و. له هغه سره په شام کې ډېر شمېر بني امیه استوګن شول. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شام اداره معاویه بن ابو سفیان (رض) ته سپارله شوې وه. د حضرت عثمان (رض) په زمانه کې یې هم د والي په توګه خپلې دندې ته دوام ورکړ. د حضرت علی کرم الله وجهه د خلافت په پیل کې حضرت معاویه (رض) بیعت ونه کړ چې په پایله کې د صفین جنګ پېښ شو.

حضرت معاویه (رض) د امویانو د خلافت بنسټ کېښود. شل کاله یې خلافت وکړ او په شپېتم هجري کال کې مړ شو. د معاویه له مړینې څخه وروسته یې لویه امپراتوري په میراث پاتې شوه، چې ختیځې پولې یې له **هند** و**چین** څخه پیلېدې او په لوېدیځ کې تر **فرانسې** او **هسپانیې** پورې رسېدې. له ده څخه وروسته د ده زوی **یزید بن معاویه** (رض) د چارو واګې په لاس کې ونیوې. او د هغه د واکمنی د دوران په یوشپېتم هجري کال کې د کربلا غمیزه پېښه شوه. په دې جنګ کې د حضرت محمد مصطفي (ص) لمسی **حضرت حسین** (رض) او د هغه یاران په شهادت ورسېدل. له یزیده څخه وروسته د دې کورنۍ یوشمېر کسانو د چارو واګې په لاس کې درلودې. دغه کورنۍ تر یو سلو دوه دېرشم هجري کاله پورې د اسلامي خلافت پر سیمو حکومت وچلاوه.

مروان د دې لړۍ وروستنی حکمران و. چې له ۱۲۷ نه تر ۱۳۲ هجري کاله پورې یې د اسلامي امپراتورۍ پر ځمکو حکومت وچلاوه. په پای کې ابومسلم په یوه برخلیک جوړوونکي پاخون سره د امویانو لړۍ ته د پای ټکی کېښود، چې په راتلونکي لوست کې به یې ولولو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت معاویه (رض) د شخصیت په اړوند خبرې وکړي او دویمه ډله دې په دې کورنۍ پورې د تړلو مهمو پېښو په اړه ځرګندونې وکړي.

پوښتنې:

- د امیر معاویه د شخصیت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- د کربلا خواشینوونکې غمیزه پېښه څه مهال پېښه شوه؟ خپل معلومات ولیکئ.
- د امویانو پر ضد د پاخون په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د کربلا د پېښې په اړه د خپلو جوماتونو له امامانو څخه پوښتنه وکړي او بیا دې همدغه معلومات په ټولګي کې دننه له خپلو ټولګیوالو سره شریک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا پوهېږئ چې داموياڼو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

اموی جومات په دمشق کې

يوشمير اموي خلفاو و الهي احکامو ته پاملرنه درلوده چې له دې ډلې څخه کولای شو حضرت عمر بن عبدالعزيز (رض) ته اشاره وکړو، خو يوشمېر نور يې رعاياو ته په مادي او معنوي لحاظونو لکه څرنګه چې ښايي هغسې پاملرنه ونه کړه.

د امويانو پر ضد پاڅونونه په بيلابيلو کچو د واکمنی په لړ او نږدې ځايونو کې پيل شول. د امويانو پر ضد دغه خوځښتونه او پاڅونونه هغه مهال خپلې لوړې پوړی ته ورسېدل چې **ابومسلم خراساني** د عباسيانو په مرسته د پاڅون زمينه برابره کړه. ابومسلم له هرڅه مخکې د عباسيانو پاملرنه ځان ته راواړوله. او بيا يې د اسلامي خلافت پر ضد په ختيځ په تېره بيا په **خراسان** کې پاڅون پيل کړ او تر بغداد پورې يې د امويانو ټولو پلويانو ته ماتې ورکړه. د امويانو يوشمېر پلويان د څه ټينګار پرته پاڅون کوونکو ته تسليم شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د **هرات**، **فوشنګ**، **بلخ**، **تالقانو** او نورو سیمو خلک د ابومسلم په امر تر دمشق پورې د پرله پسې برید په حال کې ورسېدل. هلته یې د لوړو دېوالونو او پیاوړو برجونو پر سر تور رنګې بیرغونه ورپول، په دې حالت کې عباسیانو د ابومسلم ملاتړ درلود په دې توګه **ابوالعباس** په (۱۳۲ هـ) یو سلو دوه دیرشم هجري کال د خلافت چارې په خپل لاس کې ونیولې.

کله چې خلافت ابوالعباس سفاح ته ورسېد، خپل تره **عبدالله بن علي** ته یې دنده وسپارله چې د اموي کورنۍ وروستني خلیفه مروان تعقیب کړي. عبدالله هغه تر موصل پورې وشاړه او هلته هم چې کوم جنګ پېښ شو، **مروان** ماته وخوړه او **حران** ته وتښتېد. بیا یې **دمشق** او **فلسطین** ته تېښته وکړه. ابوالعباس خپل تره ته لارښوونه وکړه چې د مروان د تعقیب چارې **صالح** ته وسپاري. صالح، مروان د **مصر** د **بومیر** نومي کلي پورې وشاړه. هلته یې ونیو او ویې واژه. په دې توګه عباسي دوره پیل شوه چې په راتلونکو لوستونو کې به یې ولولو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د امویانو د نیمګړتیاوو په اړه خبرې وکړي او دویمه ډله دې د خراساني ابومسلم د پاڅون په اړه لازم معلومات په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

- خراساني ابومسلم څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.
- د امویانو په ضد پاڅونونه له کومه ځایه پیل شول؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.
- اموي وروستنی حاکم څوک و او څنګه ووژل شو؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو نه د ابومسلم په اړه پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې له نورو سره شریک کاندي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا پوهېږئ چې له امویانو نه عباسیانو ته څواک څرنګه ولېږدېد؟

د سامرا تاریخي ودانۍ په عراق کې، د عباسیانو د دورې يوه نامتو ابده

ابومسلم خراساني برسېره پر دې چې د یوشمېر عجمو له مرستې او ملاتړ څخه برخمن و، یو مُدبر او باخبره سړی هم و. د **تالقانو**، **بلخ** او **هرات** خلک یې په مرو کې سره راټول کړل. دې ترڅنګ یې هڅه وکړه چې د عربو په تېره د عباسیانو مرسته هم ترلاسه کړي. له همدې امله یې د عباسیانو له مشرانو سره چې هغوی هم د امویانو پر ضد په تبلیغاتو بوخت وو، اړیکې ټینګې کړې. عباسیانو چې په پټه د خلکو بلنه تنظیمو له، هڅه یې کوله چې نظامي ځواک هم ولري، چې د امویانو واک پای ته ورسوي. هماغه وو چې د عباسیانو پاملرنه **ابومسلم** ته واوښته، د عباسیانو سره د اړیکو او ژمنو له امله د ابومسلم لښکرو په **دمشق** برید وکړ د امویانو د وروستني خلیفه **مروان** ځواکونه یې د واک له ګدۍ راوپرځول، او د چارو واګې یې د **ال عباس** کورنۍ ته وسپارلې.

عباسي دولت پنځه پیړۍ په اسلامي څمکو حکومت وکړ. دې کورنۍ لومړني خلیفه ابو العباس (سفاح) و. و. چې په ۱۳۲ هجري کال کې یې د چارو واګې په لاس کې ونیولې. نوموړي تر ۱۳۶ هجري کاله پورې پر اسلامي امپراتورۍ واکمني وکړه. د **ابوالعباس سفاح** پلار د امویانو په مخالفتکې ډېر ربړونه وګالل. هغه د خپلې مړینې پر مهال د امویانو پر ضد فعالیتونه او په بلنې پورې مربوطې چارې خپل زوی **ابراهیم**

ته چې په **امام** ملقب و، وسپارلې. امام وروسته د مروان په لاس مسموم شو او په محبس کې يې له نرۍ ستړګې پټې کړې.

ابو العباس د جُمعې په ورځ پر منبر باندې خپله لومړنۍ وينا خلکو ته واوروله، په دې توګه له ده څخه خلک خوښ شول او ده ته يې وويل چې د حضرت رسول اکرم (ص) مبارک سنت دې بيا ژوندي کړ. ده د دې وينا په ترڅ کې د حضرت نبي کريم (ص) له فضايلو څخه خبرې وکړې او د امويانو له ظلمونو او بديو څخه يې يادونه وکړه، چې له ډېرو وګړو، په تېره تېره د نبوت له درنې او پتمنې کورنۍ، سره يې کړي وي. دا يې هم زياته کړه چې امويانو په زور، دوکې او چل ول اسلامي خلافت غصب کړی و.

د عباسيانو واکمني تر ۶۵۶ هجري کاله پورې وغځېده. د پنځو پيړيو په اوږدو کې د دې کورنۍ څو تنه واکمنان د واک پر ګدۍ کېناستل. په دې دوره کې ډېرې پېښې رامنځ ته شوې يوه يې د ابومسلم وژنه وه چې د **منصور** د حکومت په دوره کې ترسره شوه.

وروسته له منصور څخه کابو ۳۶ تنه يو په بل پسې خلافت ته ورسېدل، چې د يوشمېر مشهورو کسانو نومونه يې په جدول کې لوستلای شئ:

دعباسي خليفه ګانو نومونه او دهغوی د واکمنۍ مهال

دې کورنۍ وروستنی خليفه **ابو احمد المستعصم باالله** و چې د چنيګيزيانو د يرغلونو له امله د واک له ګدۍ راوپرځېد.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د ابومسلم په اړه معلومات ورکړي او دويمه ډله دې د ابومسلم د وژل کېدو په اړه خپل معلومات له نورو سره شريک کاندي.

پوښتنې:

- د خراساني ابومسلم دکارونو په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.
- ابو العباس (سفاح) څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.
- خراساني ابومسلم څرنګه ووژل شو؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلې سيمې له پوهانو او مشرانو څخه د امويانو نه عباسيانو ته د واک د لېږد په اړه معلومات ترلاسه کړي او بيا دې همدغه مطالب په ټولګي کې دننه خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځید؟

د عباسیانو د دورې یوه سکه

له هغه وروسته چې **ابومسلم** ووژل شو یو ډېر شمېر سیمه ییز ځواکونه په تېره د اسلامي امپراتورۍ د ختیځو برخو واکمنان پر **عباسیانو** بې باوره شول. په **هرات**، **سیستان**، **بلخ** او نورو ځایونو کې یو شمېر محلي حاکمانو مخالفت ته مخه کړه. دغه مخالفتونه هغه مهال خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېدل چې د **هارون الرشید** د زامنو **مامون** او **امین** ترمنځ د مخالفتونو له امله لویه ستونزه جوړه شوه. د هرات خلک او **فوشنجي طاهر** د مامون په پلوۍ راپاڅېدل. هغوی غوښتل له یوې خوا د ابومسلم کسات واخلي او له بله پلوه د بغداد په اداري او اسلامي خلافت کې د غیر عربو ونډه او ارزښت زیات کړي.

د عباسي خلفاوو په وروستنیو مهالونو کې داسې کسان واک ته ورسېدل چې پرته له مزو چړچو یې نور کار نه درلود. د دې کورنۍ د راپرځېدو په اړه کولای شو یو لړ زیات لاملونه په ګوته کړو،

د بیلګې په توګه:

- **په خلکو باندې ظلم او د وعدو نه پر ځای کول:** عباسیانو له خپلې کورنۍ نه پرته له خپلو نورو پلویانو سره وفا نه کوله چې یوه نمونه یې له ابومسلم سره ناروا چلند و.

- **د عباسیانو پر ضد یوشمېر پاځونونه:** د عباسي خلافت په بېلابېلو برخو کې د خپلواکۍ لپاره د سیمه ییزو واکمنانو پاځونونو، د عباسیانو دولت کاواکه کړ.

- **د عباسي خلیفه ګانو بې کفایتي:** د عباسي کورنۍ په وروستیو کلو کې داسې کسان واک ته ورسیدل چې د خلکو له ځورونې، مزو چړچو او اخلاقي فسادونو څخه یې پرته نور څه کار نه و.

- **د پیاوړي مرکزیت نشتوالی:** عباسي خلیفه ګانو د خلافت د دوام لپاره نه څه پوهه او نه جرئت درلود. هر سیمه ییز امیرکولای شول چې خلیفه وویروي او په خپله ګټه یې وکاروي.

په دې توګه د اسلامي امپراتورۍ د وېش او تېته کېدو غوښتنې زیاتې شوې، خو هغه څه چې په پریکنده توګه د عباسیانو د دولت د راپرځیدلو لامل وګرځېد هغه د نیز او سیلاب په توګه د هلاکو تر اداري لاندې بغداد ته د مغولي لښکرو رسېدل و، چې په پایله کې یې عباسي خلافت ته تر پنځو پیړیو واکمنۍ وروسته د پای ټکی کېښود.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د وروستیو کلونو په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د عباسیانو د راپرځېدلو د لاملونو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

- په عباسي دولت کې لومړني مخالفتونه څنګه پیل شول؟
- پر عباسیانو وروستی ګذار دکومو ځواکونو له لوري وشو؟ بیان یې کړئ.
- د عباسیانو په راپرځېدو کې کوم لاملونه مهم او ټاکونکي و؟ لړلیک یې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فوشنجي طاهر په اړه له خپلو مشرانو پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم ټولګي د تاریخ د مضمون اصطلاحات (ګړنې)

الف:

اورتون:د زردشتیانو عبادت ځای او هغه ځای چې د عبادت لپاره اور پکې بلېږي.

ارشیف: د پخوانیو لیکنو ساتنځای.

ائین: مذهب، دین: او کله هم د قانون په توګه راغلی دی.

اساطیر: داستانونه، کیسې: هغه تاریخ چې پر شفاهي روایاتو او داستانونو ډېره لګوي، همدغسې مطالبو ته اساطیري تاریخ ویل کېږي.

سکندریه: یوناني تم ځای، نظامي عسکري ځای، هغه سیمه چې د یونانیانو او په ځانګړې توګه د سکندر له خوا جوړه شوې ده.

ابداعات: نوي جوړ شوي. نوي بدلونونه. هغه څه چې په پخوا کې معمول نه وي او په نوې بڼه وړاندې شي.

العیاذ بالله: پناه وړو د لوی څښتن حضور ته.

انصار: په لغت کې د مرسته کوونکو په معنا ده او په اصطلاح کې د مدینې هغو وګړو ته ویل کېږي چې د مکې له کډوالو سره یې مرسته وکړه او له هغوی یې تود هرکلی وکړ.

ارتداد: له دین نه اوښتنه. هغه کسان چې د اسلام له مبین دین څخه واوښتل مرتد وګڼل شول. یا په بلې وینا هغه کسان چې د اسلام له مبین دین څخه اوښتي و و، مرتد ګڼل کېدل.

ب:

لرغونپوهنه: لرغونپوهنه: هغه پوهنه ده چې له تاریخه دمخه دوران تر څېړنې لاندې نیسي او مطالعه کوي.

بدر: مدینې ته نږدې یو غر دی.

بعثت: په رسالت مامور کېدل یا ژوندي کېدل.

برونز: برنجي وسایل: (د مس او قلعي ترکیب او ګډون دی.

بودا: ګوتاما یا د بودایي دین لارښود.

بودیستوا: د بودا منونکي، هغه کسان چې د بودا کېدلو په مرحلې کې دي.

ت:

کلیزه: (جنتري): د ورځو، میاشتو او کلونو دقیقه شمېرنه.

ج:

جیحون: د امو سیند

جمل: اوښ، د جمل جګړه، هغه جګړه چې په هغې کې بي بي عایشه (رض) پر اوښ سپره وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ح:

حجه الوداع: د حضرت نبي کريم (ص) وروستنی حج.

حماسي: هېوادني، جنګي، غورځنګي.

خ:

خرافات: هغه کره وره چې له شريعت، عقل او منطق څخه لرې وي.

خوارج: وتلي، هغه ډله چې د صفين په جنګ کې يې د هغه حکميت مخالف کاوه چې د حضرت علي کرم الله وجهه او معاويه له لورې منل شوي وو.

م:

ماقبل تاريخ: له تاريخ څخه د مخه.

منبع: ماخذ. سرچينه او هغه اثار چې په کتاب ليکنې کې د ليکوال له خوا تر استفادې او ګټې لاندې نيول کېږي.

موزيم: د لرغونو او تاريخي اثارو ساتنځای.

د:

درج: ثبت او ليکنه.

ر:

رب النوع: د انسان له لوري جوړه شوې الهه، بُت پالنه.

س:

سامانه: جوړول، تنظيمول، په لرغوني زماني کې د اريايي وګړو عمومي جشن لکه د نوروز جشن او د بزګر جشن.

سيحون: د رود تګ لورې او په تاجکستان کې د سير دريا نوم دی.

سبک: شيوه، لاره، طريقه، تګ لاره.

ش:

شرک: له لوی څښتن سره شريک راوړل. بت پرستي. او په يوه خدای باندې باور نه لرل.

ص:

لاکي صندق: دغه صندق چې له لرګي څخه جوړ شوي او د لاک په مټ چې يوه کيمياوي ماده ده، پوښل شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفين: په شام کې د یوه ځای نوم، چې په عین حال کې د حضرت علي کرم الله وجهه او د امیر معاویه ترمنځ جګړه هم همدلته پېښه شوې ده.

ع:

هندي عاج: د هندي پیلانو هغه غاښونه چې ظریفه اثار ورڅخه جوړېږي.

عام الفیل: د فیل کال په اعرابو کې یو کال د فیل په نامه مشهور و له هجرته ۵۳ کاله مخکې کال.

غ:

د حرا غار: د مکې مکرمې په یوې سیمې کې یوه سمڅه وه چې هلته به حضرت رسول اکرم (ص) د لوی ښښتن په ذکر او عبادت لګیا و.

غزا: په لغت کې د جنګ په معنا ده او په اصطلاح کې هغه جنګ ته ویل کېږي چې له مسلمانانو نه د دفاع او د اسلام د خپریدا او پراختیا لپاره یې صورت موندلی وي.

غزوه: هغې جګړې ته وایي چې د حضرت محمد (ص) په ګډون پېښه شوې وي.

ف:

فرعون: د Paare له توري او کلمې څخه اخیستل شوي او د مصري پاچاهانو لقب و. چې په پخواني مصر کې دغه توري استعمالیده.

ق:

قلمرو: جغرافیایي محدوده. د واک لاندې سیمه. د دولتي واکمنۍ حدود او سیاسي واکمني.

ک:

ډبرلیک: په ډبره لیکل شوی مطلب. هغه لیکنه چې په ډبرې کې حک او کیندل شوې وي او په عامه معنا لیکنه.

ګ:

ګاتها: د زردشت نصیحتونه یا د سپین تمان پندونه (نصحیتونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

م:

مسکوکات: د سکو ټولګه. فلزي سیکې.

مزج: یوځای کېدل. ګډ کېدل. یو له بل سره یو کېدل.

د مزج توری او کلمه په تاریخ کې هغو مدنیتونو ته استعمال شوېده چې سرچینه یې بیله او لاس ته راوړنې یې یو ډول وي او په عامه معنا یوځای کیدنې ته هم ویل کېږي.

مشرکین: هغه وګړي او کسان چې له لوی څښتن سره شریک راوړي.

و:

وحدانیت: په یوه او واحد څښتن تعالی باندې ایمان او باور لرل.

ویدي: د اریایانو د سرودونو څلور کتابونه دي چې له ریګویدا، اتهر ویدا، ساما ویدا او ویجورو ویدا څخه جوړ دي. د ویدا او ویدي توری او کلمه د پوهې او تیز هوشی په معنا هم کارول شوېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library